

Літаратура і Мастацтва

№ 34 (3028)
22 жніўня 1980 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

Выдаецца з 1932 г.
Цана 8 кап.

Песня. Заслужаная артыстка рэспублікі Вольга Шутава.

Фота Ул. КРУКА.

заць загадка аддзела культуры Слуцкага райвыканкома І. Пісарыка.
— На Случчыне, — гаворыць Іван Рыгоравіч, — склаліся добрыя традыцыі правядзення культурна-асветнай работы на сяле. Здаўна тутэйшыя людзі любяць і добрую песню, і вясёлыя прыпеўкі, і дасціпны жарт. З задавальненнем глядзяць яны і выступленні самадзейных акцёраў. І, вядома ж, самі прымаюць актыўны ўдзел ва ўсіх гэтых мерапрыемствах. Таму не дзіўна, што лепшыя самадзейныя калектывы, як, напрыклад, Казловіцкі народны хор, вядомы далёка за межамі раёна.

ве, і ў іншых населеных пунктах, нуды выезджаюць артысты.

Увогуле культурна-асветная работа ў калгасе імя Кірава, адной з лепшых гаспадарак у раёне, носіць сапраўды масавы, мэтанакіраваны характар. У СДК ёсць вакальна-эстрадны ансамбль, як я ўжо казаў, славіцца сваімі выступленнямі Казловіцкі народны хор, нядаўна пачала працаваць дыскатэка. У гэтым, безумоўна, заслуга дырэктара СДК Юрыя Шалкунова. Але не толькі яго. Самадзейныя артысты заўсёды атрымліваюць падтрымку з боку партыйнай арганізацыі калгаса, яго праўлення, тутэйшых педагогаў.

Нядаўна ў Казловіцкім СДК адбыўся вечар інтэрнацыянальнай дружбы, у якім прынялі актыўны ўдзел прадстаўнікі дванаццаці краін — студэнты медыцынскага і інстытута замежных моў, а таксама машынабудаўнічага тэхнікума, што прыехалі з Мінска памагачы хлебарабам убралі ўраджай.

Мэтанакіравана, паспяхова вядуць сваю работу таксама Кіраўскі СДК (калгас «Першае Мая») і раённы Дом культуры, што працуе ў вёсцы Сярагі — цэнтры калгаса імя Куйбышава.

Складзены план асноўных мерапрыемстваў па сустрэчы XXVI з'езда партыі. У плане гэтым, акрамя выступленняў самадзейных артыстаў, — правядзенне вусных часопісаў, вечароў-партаў і вечароў-ушанаванняў перадавікоў, чытка лекцый і дакладаў, афармленне ў бібліятэках тэматычных стэндаў, падрыхтоўка плакатаў, тэматычных кніжных выставак, канферэнцый па кнігах не толькі мастацкай, але і грамадска-палітычнай, сельскагаспадарчай літаратуры. Вызначана і тэматыка гэтых мерапрыемстваў — «Ад з'езда да з'езда», «Партыя наша рулявая», «Партыя Леніна — сіла народная нас к камунізму вядзе», «Намечанае партыяй — выканаем», «Пра цябе, хлебараб, нашы песні і словы»...

У гэтую работу актыўна ўключыліся ўжо і сельскія бібліятэкі. Так, у Боньшчах праведзены вусны часопіс «Міншчына — ад з'езда да з'езда»; Грэскі СДК сумесна з бібліятэкай правёў тэматычны вечар «Усё, што партыя намяціла, з гонарам выканаем»; у Вясейскай бібліятэцы аформлена кніжная выстаўка «XXVI з'езд КПСС — дастойную сустрэчу».

— Не забываем і пра такую форму работы, — адзначыў у заключэнне І. Пісарык, — як шэфства рабочых калектываў Слуцка над вёскай. Самадзейныя артысты часта выезджаюць на палывыя станы, сустракаюцца з удзельнікамі жніва.

КАБ ВАЖКІМ БЫЎ КАРАВАЙ

У гарачы час жніва пабываў я на Гомельшчыне, там, дзе віецца праз дугі і паплавы Сож і Прыпяць, Дняпро і Бярэзіна. І усюды бачыў я абуджаныя шумам камбайнаў хлебныя нівы і ўвішніх, працалюбівых механізатараў — галоўную сілу калгасаў і саўгасаў, тых, хто зараз вырашае лёс новага ўраджая, ураджаю 1980 года.

Прыгавдаецца паездна ў калгас «Авангард» Буда-Кашалёўскага раёна. Сёлета тут трэба жэць каля дзвюх тысяч гектараў збожжавых. І людзі не трацяць дарагога часу, вынарыстоўваюць кожную гадзіну. На жніве працуе пятнаццаць камбайнаў. На кожным з іх — па два механізатары. Вось вядзе сваю «Ніву» Уладзімір Аляксеевіч Стагначоў. Прып'якае жнівенскае сонца. Камбайнер раз-пораз выцрае ўзмакрэлы твар. Ён прайшоў ужо некалькі кругоў, і зсаду камбайна засталяе купкі саломы, а ў бункер усё сыплецца і сыплецца зерне. Напарніцай у камбайнера — жонка Любоў Іванаўна. Ужо чацвёрты год яна працуе разам з мужам на жніве. Ёй, як лепшаму механізатару, не так даўно ў Маскве ўручылі прыз праслаўленай транктарысткі, адной з першых жанчын-механізатараў Пашы Ангелінай. Экіпаж Стагначовых — правафланговы на ўборцы збазыны.

Зладжана працуе і сямейны экіпаж камбайнераў мужа і жонкі Дзмітрыя Дзмітрыевіча і Людмілы Цімафееўны Лук'яненкаў. Яны на сваім агрэгатаце заўсёды перавыконваюць нормы выпрацоўкі, высакакасна вядуць жніва на ўсіх адведзеных ім плошчах.

Самай шчырай, добрай пахвалы заслугоўваюць механізатары Віктар Гнідзін і Аляксандр Мацялянаў, Дзмітрый Зязюлін і Сяргей Хрулёў, Сяргей Калібараў і Мікалай Давыдаў і многія многія іншыя, якія зараз прымаюць удзел ва ўборцы, адвозцы збожжа ад камбайнаў, рыхтуюць глебу пад слэбу азімых.

Ва ўсіх гаспадарках Гомельшчыны цяпер на першым плане — барацьба за хлеб, за тое, каб убралі яго да апошняга

каласка, да апошняга зярняці. Бо хлеб — наша багацце, наш дабрабыт, наша магутнасць.

Шмат гадоў ведаю я праслаўленага механізатара, Героя Сацыялістычнай Працы Георгія Макаравіча Катлярова з калгаса «Кастрычнік» Веткаўскага раёна. Неаднаразова даводзілася сустракацца з ім у полі. Летась яго экіпаж намалаціў больш за дзве тысячы тон зерня. А сёлета праслаўлены механізатар і яго напарнік Мікалай Шышлоў далі слова дабіцца рэкорднай лічбы — намалаціць 3.500 тон збожжа. І яны паспяхова выконваюць сваё абавязальства. З кожнага гектара механізатары калгаса «Кастрычнік» намалочваюць па сорок і больш цэнтнераў збожжа.

Працоўны рытм гаспадарыць на палях саўгаса «Стралічава» Хойніцкага раёна. Механізатары вырашылі ўбраць ураджай 1.360 гектараў у самыя сціслыя тэрміны. Тут працуе дваццаць камбайнераў. Пераможцам сацыялістычнага спаборніцтва ідзе ўборачна-транспартнае звяно, якое ўзначальвае камбайнер Аляксандр Ломац.

Дружна вядуць жніва механізатары калгаса «Новае жыццё» Жыткавіцкага раёна. На ўборцы занята шэсць камбайнаў, чатыры жніяркі, прэс-падборшчыкі. Уся тэхніка працуе пад непасрэдным наглядам інжынера Героя Сацыялістычнай Працы Мікалая Васільевіча Рудэні. У гаспадарцы шмат жыта, ячменю, і таму для ўборкі іх зроблены розныя прыстасаваны да камбайнаў — звужальнікі валкоў, дзятліцелі і іншыя.

...У многіх канторах калгасаў і саўгасаў бачыў я на самым пачатковым месцы жытнёвыя, пшанічныя ці ячменныя снапы, беражліва перавязаныя рунікамі. Яму, хлебу, павага і пашана, бо гэта самае дарагое багацце нашай Айчыны.

Рыхтуючы дастойную сустрэчу XXVI з'езду нашай роднай партыі, хлебарабы Гомельшчыны вядуць бітву за ўраджай, імкнуцца не пакінуць у полі ніводнага зярняці, дабіцца таго, каб важкім быў каравай.

Віктар ШЫМУК.

ПЕСНЯ—У ПРАЦЫ ПА ДМОГА

Сельская мастацкая самадзейнасць заўсёды была, ёсць і будзе дзейным сродкам культурна-асветнай работы на вёсцы. Важнае значэнне мае яна таксама ў справе палітычнага і працоўнага выхавання працоўных. Нездарма ж у народзе кажуць: песня — у працы памога. Выступленні спевакоў, танцораў, дэкламатараў на палыных станах, у рамонтных майстэрнях узнікаюць настрой людзей, надаюць ім сілы для плённай, натхнёнай і творчай працы.

А цікавая лекцыя, доклад, выступленне агітатара ці прапагандыста, своечасова выпушчанае насценнае газэта альбо «бялы лісток» ці «лісток-малюнак»? Гэта ж таксама шырока магчыма для таго, каб прапагандаваць усё лепшае, перадавае і разам з тым выкрываць недахопы, змагацца з працягнутым аблыкаасці, няўважлівасці, беспрыніцыповасці. І тут таксама павінны сказаць сваё слова сельскія работнікі культуры. Значэнне іх паўсядзённай работы асабліва ўзрастае цяпер, калі паўсюдна ідзе дзейная падрыхтоўка да чарговага з'езда Камуністычнай партыі. «Дзесятыя пяцігодкі — ударны фініш!», «XXVI з'езд КПСС — дастойную сустрэчу!» — лозунгі гэтыя сёння сталі нормай жыцця ўсіх саветскіх людзей — рабочых, калгаснікаў, народнай інтэлігенцыі.

Аб тым, як працуюць у гэтыя дні работнікі культуры Случчыны, якія мерапрыемствы наметылі яны на дастойнай сустрэчы XXVI з'езда КПСС, наш карэспандэнт папрасіў расказаць спецыялістаў, рэгулярна забяспечваюць іх экспрэс-інфармацыяй аб перадавым вопыце, складаюць адзіныя планы прапаганды і ўкаранення яго ў гаспадарках раёна.

Ну, а галоўнае — на Случчыне любяць не толькі хараша спяваць, але і выдатна працаваць. Яшчэ 25 ліпеня раён выканаў план дзесятыя пяцігодкі па продажы малака дзяржаве на 100, яек — на 126,5, воўны — на 110,9 працэнта.

Толькі што пагведзены вынікі рэспубліканскага сацыялістычнага спаборніцтва за павелічэнне вытворчасці і нарыхтоўку прадуктаў жывёлагадоўлі ў зімовы перыяд 1979-80 гадоў. Случчана і на гэты раз дабіліся поспехаў. Раён поруч з Ляхавіцкім, Светлагорскім і Гродзенскім атрымаў першую прэмію і ўзнагароджаны Ганаровай граматай ЦК КПБ, Савета Міністраў БССР, Белсаўпрофа і ЦК ЛКСМБ.

Нягледзячы на тое, што ўборка збожжавых вядзецца сёлета ў складаных кліматычных умовах — ідуць дажджы, значная частка пасаваў палыгла, сельскія працоўнікі паказваюць прыклады самаадданасці ў працы, робяць усё, каб зберагчы плён рук сваіх. А пасля напружанай працы — добра і адпачыць. Вось чаму работнікі культуры і стараюцца, каб тых, хто заняты на жніве, маглі набраць энергіі, каб у іх заўсёды быў добры настрой.

Непасрэдна ў полі праводзяць свае гутаркі агітатары і прапагандысты, сюды ж выезджаюць і самадзейныя артысты. Вялікай папулярнасцю карыстаюцца ў гэтыя дні выступленні агітатывна-масавых брыгад. Іх у нас — восем. Асабліва цікавая праграма агітбрыгады «Каласок» Казловіцкага Дома культуры. Яе добра ведаюць і ў Казловічах, і ў Бандарах, і ў Яча-

НА ПЕРАДЗ'ЕЗДАЎСКАЙ ВАХЦЕ

Бібліятэкары Клімаўшчыны з вялікім нахтненнем працуюць над ажыццяўленнем рашэнняў XXV з'езда КПСС і пастановы ЦК КПСС «Аб далейшым палепшэнні ідэалагічнай, палітычна-выхаваўчай работы». У 1976 годзе ў ліку першых у рэспубліцы раён завяршыў цэнтралізацыю бібліятэчнай сеткі, што аказала значны ўплыў на ўзровень усёй работы бібліятэкі. За гэты час значна ўзрастае колькасць чытачоў, пашырыўся аб'ём інфармацыйнай работы. Бібліятэкі раёна праводзяць кожны год спецыяльныя «Дні

спецыялістаў», рэгулярна забяспечваюць іх экспрэс-інфармацыяй аб перадавым вопыце, складаюць адзіныя планы прапаганды і ўкаранення яго ў гаспадарках раёна. Асаблівае значэнне работнікі бібліятэкі надаюць прапагандзе грамадска-палітычнай літаратуры. З гэтай мэтай у бібліятэках праходзяць Ленінскія чытанні, тэматычныя вечары, адкрытыя прагляды літаратуры, урокі мужнасці — найбольш выпрабаваныя формы прапаганды літаратуры. У бібліятэках наладжваюцца кніжныя выстаўкі «XXVI з'езд КПСС і XXIX з'езд

КПБ — дастойную сустрэчу», «XXVI з'езд КПСС — ударную працу», «Ад з'езда да з'езда». Бібліятэкары выкарыстоўваюць новыя формы прапаганды кнігі, пераносяць сферу сваёй дзейнасці ў рабочыя інтэрнаты, калгасныя брыгады і жывёлагадоўчыя фермы. Так, у інтэрнате камбіната будматэрыялаў спадабаўся моладзі клуб «Іван і Мар'я», а ў Любанскім сельскім філіяле — клуб дапрызыўнікоў «За Айчыну».

Каб забяспечыць кожны населены пункт раёна бібліятэчным абслугоўваннем, вырашана

арганізаваць яшчэ 5 пунктаў выдачы кніг. Работнікі бібліятэкі прымаюць актыўны ўдзел у правядзенні тэматычных вечароў, вусных часопісаў, ушанавання перадавікоў перадз'ездаўскага спаборніцтва. У гонар з'езда ў раёне аб'яўлены агляда-конкурс на лепшае афармленне нагляднай агітацыі.

Адна з галоўных задач бібліятэкі — сувязь з вытворчасцю, аказанне дапамогі па ўкараненні новай тэхнікі, прапагандзе перадавых метадаў працы ў прамысловасці і сельскай гаспадарцы. У бібліятэках і надалей будуць арганізоўвацца абмеркаванні навінак сельскагаспадарчай і тэхнічнай літаратуры ў вытворчых калектывах, стацыянарныя і перасоўныя кніжныя выстаўкі, тэматычныя прагляды, канферэнцыі чытачоў.

Калектыву цэнтралізаванай сістэмы актыўна ўключыўся ў спаборніцтва за званне «Бібліятэка выдатнай работы» і «Лепшы па прафесіі».

Сацыялістычныя абавязальствы бібліятэкараў Клімавіцкага раёна былі станоўча адзначаны на калегіі Міністэрства культуры БССР. Прынята пастанова аб распаўсюджванні вопыту іх работы. Бібліятэкары Клімавіцкага раёна заклікаюць усіх таварышаў па працы яшчэ шчырэ разгарнуць сацыялістычнае спаборніцтва за дастойную сустрэчу XXVI з'езда КПСС, за ператварэнне бібліятэкі ў сапраўдную базу партыйных арганізацый па камуністычным выхаванні працоўных, у павуначыя ідэалагічныя і навукова-інфармацыйныя ўстановы.

Т. ПАПОВА.

МІНСК. Зялёны луг-3.

Фота У. Мясэвіча. (БЕЛТА).

АД ЭКСПЕРЫМЕНТУ—ДА ПРАКТЫКІ

У цэнтры саўгаса «Новае Палессе» імя 60-годдзя Вялікага Кастрычніка завяршыў работу выязны пленум праўлення Саюза архітэктараў БССР. Яго ўдзельнікі абмеркавалі задачы саюза па перабудове вёсак у святле рашэнняў ліпеньскага (1978 г.) пленума ЦК КПСС. Яны пазнаёміліся з будовай пасёлкаў Сяніца, Крупіца (калгасы імя Гастэля), «Новы быт» Мінскага раёна, Сарачы (калгас «Чырвоная змена» Любанскага раёна), Вялічкавічы і Новапалескі (саўгасы «Прагрэс» і «Новае Палессе» Салігорскага раёна).

На пленуме адзначалася, што архітэктарамі рэспублікі праведзена значная работа па пераўтварэнні сёл і вёсак у сучасныя населеныя пункты з высокім узроўнем добраўпарадкавання і культурна-бытавога абслугоўвання жыхароў. Гэтаму ў многім садзейнічала пастава ЦК КПБ і Савета Міністраў БССР «Аб комплексным эксперыментальна-паказальным будаўніцтве ў калгасах і саўгасах рэспублікі». Цяпер, калі першы этап эксперыменту выкананы, можна з упэўненасцю сказаць, што ён быў удалы. Воліт будовы асобных пасёлкаў паспяхова ўкараняецца ў масавую перабудову вёсак, і гэта дае добрыя вынікі. Пастаянна расце колькасць узнагарод ВДНГ СССР, якімі адзначаны работы беларускіх архітэктараў і будаўнікоў. У чарговым туры Усесаюзнага агляду-конкурсу ма лепшую будову і добраўпарадкаван-

не саўгасных і калгасных пасёлкаў узнагарод удасноены 50 населеных пунктаў.

Разам з тым, не ва ўсіх праектах планіроўні і забудовы дастаткова поўна ўлічваюцца мясцовыя ўмовы і спецыфіка сельскага быту, не заўсёды выконваюцца кампазіцыйныя патрабаванні, ігнаруюцца пытанні архітэктуры сельскагаспадарчых вытворчых будынкаў, добраўпарадкавання тэрыторый. Не выкарыстаны яшчэ ўсе магчымасці павышэння якасці аб'ёмна-планіровачных рашэнняў.

Пра гэта гаварылі дакладчыкі — член прэзідыума праўлення Саюза архітэктараў БССР В. Емяльянаў, галоўны інжынер інстытута «БелНДІгипрасельбуд» П. Шчалавіцеў, галоўны архітэктар інстытута «Белкалгаспраект» І. Некрашэвіч, навуковы супрацоўнік, архітэктар, кіраўнік праектных майстэрняў інстытутаў «БелНДІгипрасельбуд», «Белкалгаспраект», «Белгипрасельгас», якія выступілі з паведамленнямі. У рабоце пленума прынялі ўдзел сакратар Салігорскага райкома КПБ І. Дымаў і галоўны архітэктар Мінскай вобласці А. Трафімчук.

Удзельнікі пленума прынялі зварот да ўсіх архітэктараў Беларусі, у якім заклікалі іх дастойна сустрэць XXVI з'езд КПС С і XXIX з'езд КПБ.

ПРЫЯЗДЖАЙЦЕ ДА НАС ЧАСЦЕЙ...

З кожным годам усё больш людзей падарожнічае. Праўда, большасць з іх выбірае далёкія маршруты, лічачы, што толькі там можна ўбачыць тое, што варта ўвагі, надоўга застаецца ў памяці. Але ж і дарогі блізкія могуць адкрыць нямала прыгожага, вабнага, калі ўважлівей прыгледзецца да наваколя, паспрабаваць зазірнуць ва учарашні дзень роднага краю, лепш зразумець яго сённяшняе.

Зрабіць гэта і дапамагае кніга «Падарожнічае па Беларусі», выпушчаная выдавецтвам «Полымя». Аўтары-складальнікі Б. Лапо, І. Ігнацьева, І. Пучынскі і іншыя правільна зрабілі, што кожнай з шасці абласцей прысвяцілі адзін з раздзелаў, у якім расказваецца пра асаблівасці мясцовасці, найбольш значныя помнікі, асобныя населеныя пункты, дамы адпачынку, турыстычныя базы, прыводзяцца іх адрасы, тэлефоны...

Паколькі кніга адрасуецца і турыстам з іншых саюзных рэспублік, у ёй прыводзяцца і ўсесаюзныя турыстычныя маршруты, што праходзяць па тэрыторыі рэспублікі, даюцца наштоўныя пароды падарожнікам.

А. БАДРОУ.

ВІНШУЕМ!

За заслугі ў развіцці выяўленчага мастацтва, актыўны ўдзел у грамадскай рабоце і ў сувязі з сямідзесяцігоддзем з дня нараджэння Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР узнагародзіў мастака ДАРАШЭВІЧА Федара Іванавіча Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

ПАЭТ ЗНОЎ З ЧЫТАЧОМ

Ён быў адным з тых, хто стаў ля вытокаў беларускай літаратуры. Яшчэ ў 1912 годзе ён выдаў свой першы паэтычны зборнік і, на жаль, адзіны паэтычны зборнік «Чыжык-беларускі».

І вось Гальяш Леўчык зноў прыйшоў да чытача. І не толькі як паэт, але і як празаік, перакладчык, апрацоўшчык народных твораў. У кнігу «Доля і хлеб», складзеную Я. Саламевічам і Н. Ляшковіч у выпушчаную выдавецтвам «Мастацкая літаратура», увайшла таксама пэўная частка эпістальнай спадчыны лісьменніка, успаміны пра яго, напісаныя Зосьяй Верас (Л. Войціц), Анатолем Іверсам, Сяргеем Новікам-Плюном.

Гэтыя матэрыялы, а таксама

У ЭКСПАЗІЦЫІ — СТАРОНКІ ГІСТОРЫІ

«Гродзенскаму дзяржаўнаму гісторыка-археалагічнаму музею — 60 гадоў» — такі надпіс з'явіўся на фасадзе аднаго са старадаўніх будынкаў у горадзе на Нёмане. Звыш ста тысяч экспанатаў, прадстаўленых у дваццаці тэматычных залах музея, адлюстроўваюць асноўныя этапы гісторыі Гродзеншчыны. Многія матэрыялы расказваюць аб рэвалюцыйным мінулым Прыёманскага краю, пра яго слаўныя ураджэнцаў — Кастуся Каліноўскага, Валерыя Урублеўскага, вядомага дзяржаўна-

га і партыйнага дзеяча Беларусі С. О. Прытыцкага. Рэліквіі баявой славы — сцягі, узнагароды, макеты зброі — напамінаюць аб суровых днях мінулай вайны. Цэнтральнае месца ў музеі займаюць матэрыялы аб сацыяльных пераўтварэннях, што адбыліся ў вобласці за гады Савецкай улады.

Экспазіцыя музея, які стаў цэнтрам камуністычнага выхавання працоўных, пастаянна расшыраецца.

БЕЛТА.

АБ ТЫМ, ШТО ХВАЛЮЕ...

«Посох памяці» — так называецца новая кніга вядомага савецкага пісьменніка Віктара Астаф'ева, што папоўніла серыю «Пра час і пра сябе», якую выпускае расійскае выдавецтва «Современник». На гэты раз ён выступае як крытык, публіцыст, нарысіст. В. Астаф'ев дзеліцца ўласным творчым вопытам, зазірае ў творчыя лабараторыі іншых пісьменнікаў, у тым ліку і тых, з кім сябраваў і перапісваецца. Адзін з іх — лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР Васіль Быкаў. Яму

В. Астаф'ев прысвяціў шчырае, сяброўскае слова, напісанае ў свой час з нагоды п'яцідзесяцігоддзя. Называючы аднагодкаў пісьменніка — Ю. Бондарава, М. Старшынава, Ю. Друніну, Г. Банланава, Ю. Ганчарова, М. Гарбунова, В. Астаф'еву без падстаў на тое заўважае: «На правым флангу гэтага моцнага строю прамы і строгі ў жыцці і рабоце паўвека стаіць і не вагаецца баецкі мастак Васіль Быкаў!».

М. ГЕЛЬСКІ.

ПРА НАДЗЁННАЕ

«Мастак і сучаснасць» — другі выпуск зборніка пад такой назвай (першы, як вядома, выйшаў яшчэ ў 1975 годзе) пабачыў свет у выдавецтве «Мастацкая літаратура». І на гэты раз чытач стане ўдзельнікам шчырай, зацікаўленай гаворкі аб праблемах, надзённых задачах развіцця сучаснай беларускай эстэтыкі выяўленчага мастацтва, тэатра, кіно, музыкі... З артыкуламі, творчымі партрэтамі, дыя-

логамі, змешчанымі ў кнізе, выступаюць вядомыя дзеячы культуры і майстры мастацтва рэспублікі, тэарэтыкі, крытыкі.

Сярод аўтараў зборніка — загадчык аддзела культуры ЦК КПБ І. І. Антановіч. Яго артыкулам «Светапогляд і культура ў грамадстве развітога сацыялізму» і адкрываецца выпуск.

К. СВДЗЕРСКІ.

СУСТРЭЛА МАЛАДЫХ ТУВА

На старадаўняй тувінскай зямлі, што размешчана ў самым цэнтры Азіі, у гэтыя дні можна пачуць разнамоўную гаворку. Сюды, у сталіцу Тувінскай АССР горад Кызыл, з'ехалася творчая моладзь з усіх куткоў Савецкага Саюза на свой традыцыйны, ужо XI Усесаюзны фестываль маладых паэтаў, што праводзіцца Саюзам пісьменнікаў СССР і ЦК ВЛКСМ.

Сёлета гэтае паэтычнае свята асаблівае. І таму, што яно праводзіцца напярэдні XXVI з'езда Камуністычнай

партыі Савецкага Саюза. І таму, што маладыя паэты ўпершыню сабраліся ў сталіцы аўтаномнай рэспублікі.

Радаснае яно і для Галіны Каржанеўскай, Змітра Марозава, Міколы Мятліцкага, якія прадстаўляюць у Туве моладзь Беларусі. Пасланцы нашай рэспублікі маюць мажліваць пабываць на зямлі, якую неаднаразова агляваў у сваіх творах народны паэт Беларусі Пятрусь Броўка, якой прысвяцілі свае шчырыя радкі іншыя беларускія літаратары.

А. ВАСІЛЬЕУ.

КВЕТКІ—ЗЕМЛЯКУ

У падмасноўным горадзе Хімікі жыве і працуе член Саюза мастакоў СССР Фелікс Купрыянавіч Яўмененка, які родам з вёскі Леніна Горацкага раёна. Да сямідзесяцігоддзя мастака ў Хіміках была наладжана выстаўка. З творчасцю Ф. Яўмененкі, значнае месца ў якой займаюць франтавыя замалёўкі, людзі і прырода роднага магільскага краю, пазнаёміліся

жыхары і госці горада.

На юбілейным вечары выступілі вядомыя маскоўскія мастакі і мастацтвазнаўцы, прадстаўнікі грамадскасці. Магільскае мастак М. Федарэнка прывёз кветкі і добрыя пажаданні землякоў, уручыў Ф. Яўмененку віншавальны адрас ад абласнога аддзялення Саюза мастакоў БССР.

А. ВАСІЛЬЕУ.

ПРАПАНАУЕ ЧАСОПІС «ДРУЖБА НАРОДОВ»

Пятнаццаць кніг атрымліваюць штогод падпісчыкі «Библиотеки Дружбы народов». У наступным годзе да іх дадаюцца яшчэ адна, якая пакуль што называецца ўмоўна — «Выбранае «Дружбы народов». Змест гэтага зборніка складуць лепшыя творы аўтараў часопіса, прадстаўнікоў шматнацыянальнай савецкай літаратуры, адзначаныя ў свой час прэміямі часопіса.

Што тычыцца іншых тамоў, дык у іх увайдзюць творы А. Бакунца, В. Гайдзі, П. Заграбелына, К. Сіманова і іншых аўтараў. З беларускіх пісьменнікаў у «Бібліятэцы» высту-

пляць Янка Брыль і Іван Чыгрынаў. Першы будзе прадстаўлены аднатомнікам «Сценкі, дарожкі, прастор» — выбраныя апавесці і апавяданні. У І. Чыгрынава ў адной кнізе выйдзюць раманы «Плач перапёлкі» і «Апраўданне крыві».

І яшчэ адна прыемная навіна. Выдавецтва «Известия» ў наступным годзе пачынае выпуск новай серыі дадатку да часопіса «Дружба народов», кнігі якой будуць распаўсюджвацца не па падпісцы, а шляхам рознічнага продажу. Назва гэтай серыі «Савецкая літаратура. Класіка і сучаснасць».

на ў гасцях у слухачоў пабываў артыст тэатра і кіно Валерыя Носік. У час сустрэчы былі паказаны фрагменты з кінафільмаў «Ты — мне, я — табе», «Кухарка» і іншых, у якіх В. Носік выконваў ролі.

М. ПАНІМАШЧАНКА.

Мінчане і госці сталіцы прадаўжаюць знаёміцца са спектаклямі Данецкага абласнога рускага драматычнага тэатра. На афішы яго пазначаны творы, якія пакуль што не мелі сцэнічнага ўвасаблення на падмошчых нашай рэспублікі. Сярод іх — і трагікамедыя М. Варфаламеева «Святы і грэшны», сцэну з якой у пастаноўцы данецкай трупы вы бачыце на здымку нашага фотакарэспандэнта Ул. Крука.

У зале Беларускай дзяржаўнай філармоніі адбыўся канцэрт арганнай музыкі. Творы Буксехуда, Любека, Баха, Чорця і іншых кампазітараў выканалі вядомы музыкант з Сацыялістычнай Рэспублікі Румыніі Анатр Шландт.

У ГАСЦЯХ—АКЦЁР

Цікава працуе факультэт кінамастацтва народнага ўніверсітэта культуры, што створаны пры Палацы культуры Аршанскага ордэна Леніна льнокамбіната. Адна з форм яго работы — сустрэча з тымі, хто стварае фільмы. Вось і нядаў-

Рыгор БАРАДУЛІН

З КАЗАХСТАНСКАГА
СШЫТКА

Вышыня

Хціваасць і паспешнасць задушы —
Дол з нябёсамі вядзе бяседу.
Птушкі,
Чабаны
І мурашы
Уладараць тут.
Гадзюк ні следу.

Луг альпійскі, як Алімп.
Святла
На вясёлкі і на німбы хопіць.
Вышыней распятага арла
Позірк скавпны цэлы свет ахопіць.

З крапінкамі белымі ірыс
Кроплямі блакіту маладымі.
Паўтарае гор любы абрыс
Аблачын нядоенае вымя.

З небам парадніўшыся,
Зірні,
Як рачулкай свеціцца лагчына.
Лётаць і лунаць
На вышыні
Маеш права —
Поўзаць немагчыма!

Хантэнгры слухае

«Зорку Венеру»

Плыў класічны горны масіў,
Далягляд быў спагоджаны ў меру.
Ахіяр Хакімаў прасіў
Праспяваць яму
«Зорку Венеру».

Хмарку капелюха — набакір.
Брод, убок — непраспаны прахожы!
Як прыроджаны коннік-башкір
У сядле ён трымаўся прыгожа.

Пазнаёміў яго ў вайну
З Багдановічам зранены Быхаў.
Заспявалі
І, ўгнуўшы спіну,
Дол угорблены рэчкамі дыхаў.

Згадкі светлыя прывяла
Песня з краю ласкава-ляснога.
Стала болей наўкол святла
І спакою зямнога замнога.

І Хантэнгры ўбачылі ўсе,
Сціх ён ад захаплення нямога,
У сваёй ледзяной красе
Ён на веліч забыўся на момант.

Алімпійскі спакой ахінаў.
Сонцам кожная рэчка звінела.
Моўчкі слухалі Ахіяр
І Хантэнгры
«Зорку Венеру».

Стэпавы краявід

Хоць дажджавых зярнят насея
На цень свой,
Скнара хмара.
Прысеў бязбожнік верабей
На веташок мазара.
Ці моліць лівень верабей,
Ці просіць корм надзённы.
А на ўзвей-вечер сухавей
Пускае верацёны.

Хапае прадзіва яму —
Сіпіць пясчаны прысак.
Асфальта чорную кайму
Мінуў віхор без рызык.
Як свечкі змроку,
Як слупкі,
Мільгаюць верацёны.
Бо сухавей —
«ашчэй сляпкі
У люгасці шалёны.

Аж усыхае —
Саван тчэ,
Каб пахаваць жывое.
Накруціць нітак і ўцячэ,
Забыўшы на сувоі.

І зноў салёных траў спакой
Не цішыцца ў размаху,
Пакуль рачулкай трапяткой
Стэп не прагоніць смагу.

Гаспадыня Медэо

А рачулка Кымасар,
Гэта значыць: Хто пяройдзе.
Шлях атар,
Грымлівых хмар.
Хто пяройдзе — рэха знойдзе.

Рэха ўзяў рахманы лог,
Што пралёг
За Алатау.
Цёплай завірухай глог
За абвалы залятае.

Праваднік наш ведаў дзе
Перайсці рачулку гневу.
Смела нас вядзе,
Бо йдзе
З гаспадыняю Медэо.

Туфлі гарадскія з ног —
Гаспадыні можна босай.
І вясёлка ста дарог
Пад рукой —
Вясёлы посах.

Туюк Су да жартаў звык,
Лёдаскуры, загарае,
Хмурыць бровы ледавік,

Заняволены гарамі.

Гаспадыня ўвішная,
Бо ў гасподы крок шырокі:
Цішыня,
І вышыня,
І ахвярныя аблогі.

У Джолсііта Дамасанава

Выбіраюць курту з гурту —
Рэжа рэпліка.
Мы не выбіралі юрту —
Выбраў стэп яе.

Сеіць час людзей на сіта
Ды на самае
Частае.
А Джолсііта
Малдасанава
Надзяліў арліным зрокам
І атарамі.
Чабана гады — няўрокам! —
Не астарылі.

Юрта белая ва ўзорах
Чорных ластавак.
Задзівіўся кражу ўзгорбак
З ценю ўласнага.

Як ад сонца,
Гаспадыня
Злёгка жмурыцца.
Ултусар* —
Па кожным сыне
Сэрца журыцца.

Пяць пасажніц,
Шэсць нашчадкаў
Бацьку выняньчыла.
Завірухамі няшчадна
Юрту выенчыла.

Спёка выла, як аўчарка
Сухарэбрая...

Тостаў сварка.
Ходзіць чарка —
Дно сярэбрае.

Тут праходзіў
Шлях Шаўковы,
Кірмашовыя
След усіх краёў
Падковы
Памяжоўвалі.

Млечны Шлях,
Ці Шлях Шаўковы,
Трэба ўгледзецца.
Глык апошні капытковы —
Коўш Мядзведзіцы.

Закалыхвае паветра
Кавылёвае.
Каркалінскі стэп
Павер'і
Дамалёўвае...

* Ултусар — жаночае імя, даслоўна: нарадзі сына.

Каля самай

трывожнай...

Рунь пагонаў, пагодна руней!
Хай не будзе ні чадна,

Ні звадна.
Дзень на тры гадзіны раней
На граніцу прыходзіць дакладна.

Нават вечер спытае:
— Ты чый?
Толькі цень мільгане нечакана.
Кусціць бровы злінялыя чый
І трывожыцца пах джусана.

Тут упэўненай сілы спакой,
Граца рупная слыху і зроку,
Тут астудзіць нядрэмнай ракой
Ліхаманку падступнаму кроку.

За ракой мітусні саранча
Абгрызае ўзгорак лабаты.
Ды ў скалы прыстыў да пляча
Маладзік небяспекі —
Лакатар.

На заставе такія ўсе
Маладыя,
Зялёныя проста.
Толькі вока трывогу пасе,
Заклапочанае не па ўзросту...

Цяньшаньская яліна

Няўломны грунт дзе ні крані,
Скала — не згодлівая гліна,
Але пускае карані
Шырэй
Цяньшаньская яліна.

Цягнуцца ўгору дзень пры дні
На горы гледзячы павінна.
І шле ў разведку карані
Смялей
Цяньшаньская яліна.

Аддадзеная вышыні,
Гамоніць небу вершаліна.
Прымае веру ў карані
Адно
Цяньшаньская яліна.

●
Я падштурхнуў плячом
Хмару,
Як човен з ліўнем, —
Каб залілася плачом
Там,
Дзе дажджу прасілі.

Човен мой плыў у гарах,
Бы ў снегавых кар'ерах,
Громам працнецца страх —
Стукнецца толькі ў бераг.

Лёгка на вышыні,
Хочацца —
Нахініся
І навальніцу штурхні,
Хай адчуваюць унізе!

Покуль угору зноў
Вернецца навальніца,
Многа бясхмарных сноў
Богу дажджоў насніцца.

Хмары даўно сплылі.
Я, дзівачына, думаў —
Так бы зганяць на зямлі
Хмары самоты і суму!

КНИГАПІС

ВІЦЯ СІТНИЦА

М. КОРЗУН. Віця Сітніца. Аповесць. Пераклад з беларускай В. Рудавай. Для сярэдняй школьнага ўзросту. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1980.

Мікола Корзун піша пра дзяцей, удзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны, якія на роўні з дарослымі помсцілі ненавіснаму ворагу за слёзы і смерць блізкіх ім людзей. Сярод гэтых твораў і дакументальная аповесць «Віця Сітніца» — расказ пра юнага партызана, які пасмяротна быў узнагароджаны ордэнам Айчыннай Вайны першай ступені.

У заключных раздзелах твора гаворыцца пра брата юнага героя — Івана Сітніцу, цяпер Героя Сацыялістычнай Працы. На рускую мову аповесць пераклала В. Рудава. Прадмову напісаў Герой Савецкага Саюза Г. Такуеў.

А. ВІШНЕУСКІ.

Кастусь Губарэвіч

АНЮТИНА ДОРОГА

К. ГУБАРЭВІЧ. Анюціна дарога. Кінааповесць. На рускай мове. Для сярэдняй і старэйшага школьнага ўзросту. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1980.

З героямі гэтых твораў аднаго са старэйшых беларускіх драматургаў Кастуся Губарэвіча многія ўжо добра знаёмы. Фільмы, пастаўленыя па яго сцэнарных «Дзючынна шукае бацьку», «Паланез Агінскага», «Анюціна дарога», а таксама тэлефільм «Неаднаразова астравы», неаднаразова дэманстраваліся на нашых экранях.

І вось новая сустрэча з любімымі героямі. На гэты раз К. Губарэвіч на аснове сцэнарыя стварыў кінааповесць.

Зацікавіць чытача і новая кінааповесць пісьменніка «Па слядах героя», з якой ён пазнаёміцца ўпершыню. Гэта — расказ пра Героя Савецкага Саюза Марата Казея, пра сённяшніх дзяцей.

К. СЯДЗЕЛЬСКІ.

A. Adamovics—
D. Granin
Fejezetek a blokád
könyvéből

А. АДАМОВІЧ, Д. ГРАНИН. Блакадная кніга. На венгерскай мове. Будапешт, «Магвето Кеніукадо».

«Блакадная кніга» Алеся Адамовіча і Данііла Граніна — праўдзівы расказ пра гераізм і мужнасць ленинградцаў, якія ў нечалавечых умовах засталіся сапраўдымі саветскімі людзьмі, адданымі Радзіме.

У аснову кнігі, якая выйшла на венгерскай мове ў перакладзе Гелерта Гіёргі, пакладзена публікацыя часопіса «Новый мир».

Г. ЯКАУЛЕВА.

ЯЛУГІН:—Мікалай Мікалаевіч, варта толькі паглядзець на адваротны бок тытульнага ліста гэтай кнігі, каб зразу мець, што вы — «галоўны віноўнік» таго, што яна ўбачыла свет. Таксама, як і 32-а тома. Вы і аўтар прадмовы, і ўкладальнік, і рэдактар абодвух тамоў. З артыкула доктара гістарычных навук В. Буганава ў кнізе «Істочніковедение отечественной истории» я даведаўся пра тое, аб чым чуў і раней ад некаторых нашых пісьменнікаў, — вы наш зямляк, родам з-пад Мінска.

УЛАШЧЫК: — Так, з вёскі Віцкаўшчына.

ЯЛУГІН:—Але ўжо, пэўна, гадоў з пяцьдзесят як не жываць у Беларусі? Буганаў піша, што вы пасля таго, як скончылі БДУ ў 1930 годзе, жылі і ў Вятцы, і ў Казані, і ва Ульянаўску, перш чым апынуліся ў Ма-

вым выданні чытаць іх стала значна лягчэй. Вы, Мікалай Мікалаевіч, стаялі ў гэты час ля самых вытокаў гэтага выдання ў наш час, таму ведаеце ўсю гісторыю.

УЛАШЧЫК: — Гісторыя гэта даўняя. Некалі польскі хрэніст Мацей Стрыйкоўскі, кніга якога выйшла ў свет у 1582 годзе («Хроніка польская, літоўская, жмудская і ўсёй Русі»), больш чым трыста разоў спасылаўся на рускія і літоўскія летапісы. Калі ў XVIII стагоддзі рускія гісторыкі пачалі крытычна вывучаць творы Стрыйкоўскага, дык вырашылі, што гэты хрэніст быў проста фантаст, паколькі спасылаўся на неіснуючыя крыніцы. А такая думка ў іх узнікла таму, што ў XVIII стагоддзі ніхто не бачыў і нават не чуў пра тыя летапісы, на якія спасылаўся польскі гісторык. Але вось у 1846 го-

хадзі семнацатага тома прайшло больш за семдзесят гадоў, а за такі тэрмін кнігі з большымі тыражамі становяцца бібліяграфічнай рэдкасцю. Па-другое, за гэты час былі выяўлены і новыя варыянты летапісаў, і новыя летапісы і хронікі. Па-трэцяе, летапісы належала выдаць згодна з тымі правіламі, па якіх выдаюцца зараз познія летапісы наогул.

ЯЛУГІН:—Вы кажаце пра новыя матэрыялы. А як і дзе праводзіліся іх пошукі, хто канкрэтна гэтым займаўся?

УЛАШЧЫК: — Калі было вырашана пытанне аб перавыданні, а больш дакладна — аб новым і поўным выданні летапісных матэрыялаў па гісторыі Вялікага княства Літоўскага ці, як звычайна называецца гэтая сярэднявечная дзяржава ў ле-

Скарбніца беларускай гісторыі

Да выхаду ў свет заключнага тома беларуска-літоўскіх летапісаў у выданні «Полное собрание русских летописей»

скае ды пачалі працаваць у Акадэміі навук СССР.

УЛАШЧЫК:—У Маскве я з 1947 года.

ЯЛУГІН:—Перш за ўсё давольце выказаць радасць ад імя ўсіх тых, хто шануе літаратуру на гістарычныя тэмы, каго цікавіць наогул мінулае нашай Беларусі, што гэтая кніжка нарэшце паявілася ў кнігарнях. Мы чакалі яе яшчэ ў мінулым годзе як і было абвешчана выдвецтвам «Наука».

УЛАШЧЫК:—Выхад тома затрымаўся па розных тэхнічных прычынах.

ЯЛУГІН:—А наш кнігагандаль у Мінску зрабіў такі мізэрны заказ на гэты том, што, думаю, задаволіў далёка не ўсіх, хто жадаў яго мець.

УЛАШЧЫК:—Ведаю гэта па сабе. Я праз сястру ў мінскім магазіне «Акадэмнакніга» заказваў для сябе некалькі экзэмпляраў, каб не веціць з Масквы такі цяжар на старасці год, але мне далі далёка не ўсё, што хацелася мець.

ЯЛУГІН: — Набыць патрэбную кнігу стала праблемай. Што ж датычыць гэтай кнігі, то яна, як і 32-і том, цікавая не толькі спецыялістам-гісторыкам. Тут могуць чэрпаць для сябе навукова вывераны матэрыял і пісьменнікі, якія працуюць у гістарычным жанры, і тыя, хто вывучае гісторыю БССР, ды і наогул аматары ведаць, як і што адбывалася даўней у родным краі. А гісторыю сваю трэба ведаць і «добраю», і «келскаю». Не здарма кажуць, што ў мінулым—насенне будучага. А матэрыял тут, хоць, можа, асабліва без падрыхтоўкі, цяжкаваты для чытання, але ж вельмі цікавы і змястоўны! Есць старонкі, якія чытаюцца не горш, чым старонкі добрага рамана. І ўсё не прыдумка!

Вось вам, Мікалай Мікалаевіч, чытацкае ўражанне ад кнігі. А што з вашага, вучонага пункту гледжання, уяўляюць сабой матэрыялы, названыя беларуска-літоўскімі летапісамі? Дарэчы, значную частку іх я сустракаў раней у семнацатам томе, выддзеным яшчэ да рэвалюцыі. Праўда, у но-

дзе літоўскі гісторык Нарбут, які пісаў па-польску, выдаў «Хроніку Быхаўца» (яна была напісана на старабеларускай мове лацінскімі літарамі). Гэтае выданне паказала, што Стрыйкоўскі сапраўды карыстаўся летапісамі, вельмі блізкімі да «Хронікі Быхаўца».

Праз кароткі час пасля 1846 года было знойдзена яшчэ некалькі летапісаў, пісаных на старабеларускай мове. На 1864 год такіх летапісаў ужо набралася столькі, што акадэмік Куніч вырашыў выдаць іх асобнымі томамі. Намер гэты, аднак, не быў здзейснены, і толькі ў канцы XIX стагоддзя да нашых летапісаў звярнуўся славуты акадэмік Шахматаў, які вырашыў надрукаваць усё гэтыя летапісы ў семнацатым томе «Полное собрание русских летописей». Шахматаў устанавіў, якія летапісы змясціць у гэтым томе, і даў ім агульную назву — «Западно-русские летописи». А далейшую работу па выданні вёў дацэнт Пецярбургскага ўніверсітэта паяк Станіслаў Пташыцкі.

ЯЛУГІН: — Таксама вядомы гісторык-крыніцазнаўца.

УЛАШЧЫК: — Так. Гэта быў вядомы спецыяліст па крыніцах па гісторыі Вялікага княства Літоўскага.

ЯЛУГІН: — Я карыстаўся яго кнігай «Описание книг и актов Литовской метрики».

УЛАШЧЫК: — Так, ён быў спецыялістам па «Метрыцы», у яго ёсць і яшчэ шэраг прац па гісторыі Вялікага княства Літоўскага.

ЯЛУГІН: — Семнацаты том ён выдаваў, наколькі мне вядома, даволі марудна.

УЛАШЧЫК: — Друкаваць семнацаты том пачалі ў 1900 годзе, а пабачыць свет ён толькі праз сем год. Друкаваўся ён з максімальным набліжэннем да рукапісу, гэта значыць з захаваннем усіх літар кірыліцы і фактычна без пунктуацыі, паколькі ў рукапісах знакі прыпынку амаль адсутнічаюць.

ЯЛУГІН: — Немалаважная прычына, каб кнігу дапрацаваць. І тыраж яе быў маленькі.

УЛАШЧЫК: — Тыраж быў мізэрны. Да таго ж, пасля вы-

тэпісах, — Літоўскага, Рускага і Жэмаіцкага, акадэмік Ціхаміраў прапанаваў даручыць гэтую справу мне.

З чаго я пачаў? Перш за ўсё трэба было аглядзецца, спачатку вывучыць, як выдаваўся семнацаты том. Большасць рукапісаў нашых летапісаў знаходзіцца ў бібліятэках і архівах Масквы і Ленінграда, адзін у Вільні, па адным у Варшаве, Познані і Кракаве. Гэта было тое, пра што ведалі і раней. Каб не прапусціць чаго, я перабраў сховішчы Масквы, Ленінграда, Львова, Кіева і Вільні. У той час прыехаў з Польшчы супрацоўнік нашага інстытута і сказаў, што ў Кракаве ёсць адзін са спісаў «Хронікі літоўскай і жмойцкай». А потым доктар гістарычных навук Буганаў звярнуўся з Табольска ды паведаміў, што там у архіве знаходзіцца таксама вялікі «западно-русский» летапіс. Каб азнаёміцца з рукапісам, з Табольска яго выпісалі ў Маскву, а ў Польшчу давалося паехаць.

ЯЛУГІН: — Значыцца, не абышлося без добрых памочнікаў? Напэўна, знайшліся такія і ў Беларусі, у нашай акадэміі?

УЛАШЧЫК: — З беларускай Акадэміяй навук, зразумела, у мяне таксама наладзіліся добрыя сувязі. З Інстытутам гісторыі, з Інстытутам літаратуры. Я вельмі ўдзячны кандыдату філалагічных навук, старшаму навуковаму супрацоўніку Інстытута літаратуры В. Чамярыцкаму, які падрыхтаваў да 32-а тома «Хроніку Быхаўца», а ў гэтым, 35-м томе — «Хроніку Сурты і Трубніцкага»...

ЯЛУГІН: — Калі ўжо пайшла гаворка пра канкрэтныя матэрыялы, то можа, вы скажаце некалькі слоў і пра астатнія летапісы, змешчаныя ў гэтых двух тамах?

УЛАШЧЫК: — Я ўжо казаў, якія матэрыялы мы імкнуліся выдаць перш за ўсё. Абодва тамы ўкамплектаваны матэрыяламі, што даюць уяўленне аб гісторыі Вялікага княства Літоўскага ў цэлым, а таксама асобных мясцін Беларусі. Так,

«Кройніка літоўская і жмойцкая, а таксама «Хроніка Быхаўца» прысвечаны падзеям, якія адбываліся ў Вялікім княстве. Два летапісы — Баркулабаўскі, Панцырнага і Аверкі — апавядаюць галоўным чынам пра тое, што адбывалася ў асобных гарадах ці раёнах усходняй Беларусі: летапіс Панцырнага і Аверкі гаворыць пераважна пра Віцебск, а Баркулабаўскі, аддаўшы шмат увагі Берасцейскай царкоўнай уніі, асвятляе потым падзеі канца XVI,—пачатку XVII стагоддзя ў Магілёве, Віцебску, Полацку і Баркулабаве — пасяленні, якое знаходзіцца непадалёк ад горада Стары Быхаў на Магілёўшчыне. У «Хроніцы Сурты і Трубніцкага» гаворыцца большай часткай пра Магілёў.

Гутарка пісьменніка

Э. Ялугіна са старшым навуковым супрацоўнікам Інстытута гісторыі Акадэміі навук СССР доктарам гістарычных навук М. Улашчыкам.

ЯЛУГІН:—А што б вы маглі сказаць наконт мовы, на якой напісаны помнікі? Мова ж таксама дае пэўнае ўяўленне аб гістарычным руху і кірунку ў жыцці народа. Па мове нават можна вывучаць моравы. Не здарма моўная характарыстыка персанажаў у літаратурным творы бывае ці не з самых эфектыўных сродкаў раскрыцця сутнасці чалавека. Мне здаецца, і ў літаратурным творы гістарычнага плана нельга абысціся без таго, каб нейкім чынам не наблізіць мову герояў да часу, у якім яны жывуць.

УЛАШЧЫК: — Напісана пераважна большасць летапісаў на старабеларускай мове, але ў пачатку найбольш старэйшых з іх знаходзіцца раздзел, якія адносяцца да эпохі Кіеўскай Русі, — яны напісаны на старажытнарускай. Магілёўская «Хроніка Сурты і Трубніцкага» напісана па-польску.

ЯЛУГІН: — Але там нямала і чыста беларускіх слоў і выразаў.

УЛАШЧЫК: — Гэта лішні раз даказвае, што пісалі беларусы. У 35-м томе ёсць адзін пераклад са старабеларускай на лацінскую, зроблены недзе ў сярэдзіне пятнаццатага стагоддзя, і другі ў 1550-м — на польскую. Гэта, пэўна, старэйшыя пераклады з беларускай на чужаземныя мовы.

Што тычыцца ўжывання старой мовы ў літаратурным творы, то зразумела ж — такім чынам аўтар знаёміць чытача з гэтай моваю і робіць дзейную асубу больш праўдзіваю. Але гэтым сродкам трэба карыстацца асцярожна.

ЯЛУГІН: — Згодзен. Каб зразумець сэнс сказа, чытач не павінен корпацца ў слоўніку, інакш будзе губляцца галоўнае, дзеля чаго твор напісаны. З другога боку, я неаднаразова чуў ад чытачоў, што ім цікава, калі фраза мае, так сказаць, «гістарычную» афарбоўку. Трэба толькі адчуваць, да якой мяжы можна даходзіць.

[Пачатак. Працяг на стар. 6].

Сціплы па сваёй натуре, Геннадзь Кляўко і ў паэзію нашу ўваходзіў сціпла, як уваходзіць у незнаёмую, свежапрыбраную хату, баючыся парушыць у ёй усталяваны спакой. Але, пераступіўшы запаветны парог гэтай пазычнай хаты, ён адразу ж стаў яе звыклым жыхаром. Праўда, часам маўчаў, прыглядаўся, шукаў, каб не быць у ліку горшых гаспадароў, якіх і гэтым словам спрадвечным «гаспадар» неяк няёмка называюць. Шукаў, быў сумленным, руплівым і ашчадным гаспадаром. І тут трэба сказаць словы, якія заўсёды так цяжка вымаўляюцца. Пражыў...

Можа, сёй-той і паспрачацца са словам «ашчадны» ў адносінах да Г. Кляўко, прыгадаўшы яго шырокую, заўсёды разнасажаную душу для сяброў, знаёмых і... незнаёмых. Але «ашчадны» тут іменна і ўжыта ў дачыненні да слова. Гэта ж сля пэст сказаў:

...Я на словы скупы,
калі гэтыя словы
Толькі раз у жыцці
гаварыць я павінен.

Ён чакаў кнігу, дзе, радок за радком, сабраў лепшае, што пісалася за грышцаць ідоў гітаратурнай працы. Назваў яе «Падкова над парогам».

Дбайны гаспадар, сабе і іншым Г. Кляўко жадаў толькі аднаго:

Устань да сонца,
Хай само
Яно цябе сустрэне.
З лгоным
Звяжуцца ў вязьмо
І дня твайго праменні.

Устаць да сонца, не праспаць дарагіх хвілін — гэта зусім не дэкларацыя, тут няма ніякай адвольнасці. Гэта было ўсвядомлена яшчэ ў дзяцінстве і асэнсавана крыху пазней, калі ён думаў пра родную маці, а думалася пра ўсіх матуль на свеце: «Раней, чым устане сонца, падорыць святло і цяпло

Г. Кляўко. Падкова над парогам. Выбраная паэзія. Мінск. «Мастацкая літаратура». 1979.

нам, устаюць на ўсім свеце маці, каб агонь распаліць...»

У яго, як і ў яго равеснікаў, было нялёгкае ваеннае дзяцінства.

Нідзе ў зборніках Г. Кляўко я не спаткаў вершаў пра Стрэмцы, а між іншым, верылася ў іх існаванне. Памятаю, калі мы аднойчы пісьменніцкай групай завіталі ў Стрэмцы, Генадзь Якаўлевіч увесь аж змяніўся, расхваляваўся, як умеў хвалявацца толькі ён, і тут жа прапанаваў: «А пойдзем, я пакажу вам, дзе мы жылі».

«Тут зранку 22 чэрвеня сорок першага года «месершміты» пачалі ставіць крыжы на

успамінаў, наўрад ці з'явіліся б вершы «Сто крокаў», «Хлеб», «Пастукаю ў акно», «Каменныя слоўнікі», «Вы са мной», «Жальба дзяцей спаленай вёскі»... У паэты не выпадкова шмат радкоў пра хлеб, і прытым радкоў, якія адразу западаюць у сэрца і, можа, не столькі выклікаюць у ім шкадаванне, а прымушаюць усур'ёз задумацца і пра сваё, і пра чужое, і пра агульначалавецкае:

Я ехаў нядаўна ў трамвай.
Разгаварыліся дзве дзюльчыны:
— Дзе ты працуеш?
— На хлебазавадзе.
— Падабаецца хлеб пячы?
— Ат, няхай яго ліха...
Як мне хацелася крыкнуць:
— Не крыўдзіце хлеб, ён — жывы!

А ПЕСНЯ ЗАСТАЕЦА ЖЫЦЬ...

маленстве маім і маіх аднагодкаў: каму навечна абарвалі жыццё, а каму наканавалі прайсці праз пекла вайны. Мы з маці ўчас пакінулі хату, каб уцякаць на ўсход: ад прамога пападання снарада ад яе застаўся толькі ўспамін», — успамінаў Г. Кляўко.

Пра той злавесны снарад ёсць у кнізе радкі — відаць, гэта было найбольш уражлівым:

Зараз боляна мне
Пакідаць гэты дом на хвіліну:
Я калісьці ў ім
Назаўсёды дзяцінства пакінуў.

Толькі выйду на шлях,
Азірнуся з узгорка —
Над садам
Ён ізноў запалае,
Разбіты варажым снарадам.

Многія і, мабыць, самыя лепшыя творы Г. Кляўко — вынік яго доўгага роздуму пра дзяцінства, пра ўсё, што звязана з ім. Калі б не было балючых

Так, хлеб — «жывы». У паэме «Плуг» ён прыходзіць да нас то ў вобразе басаногага хлапчука, то ў вобразе партызана, то ў дарагім вобразе Перамогі. І ўсё гэта збіта ў адзін тугі сноп, назва якому «жыццё». І з гэтай паэмы, і з усяе кнігі паўстае ўрэшце адзіны вобраз — Чалавека.

Пры жыцці пра Г. Кляўко пісалі нямнога. Цяжка і згадаць што-небудзь з крытычных публікацый, акрамя хіба цэплай рэцэнзіі на паэму «Плуг» А. Бялёвіча ў «ЛіМе». Сціплы па натуре, пэст не крыўдзіўся на гэта. Сапраўднае, таленавітае ўсё роўна калі-небудзь заўважыцца. А «Падкова над парогам», як здаецца, адзін з лепшых пазычных зборнікаў мінулага года. І прыцягвае ён перш за ўсё сваёй прастотай. У вершах Г. Кляўко ўсё над-

вычай проста, як і ў той хаце, з якой ён выйшаў. Але падкрэслім, прастата Г. Кляўко зусім не наіўная, бездапаможная. Гэта прастата чалавека шырага, улюбенага ў жыццё. Я бачу яе і ў гарачым роздуме пра спаленую фашыстамі вёску Прыстань з аднайменнай паэмы, і ў тым «добрам чалавеку», што, падкошаны перуном, на апошняй хвілі жыцця хапаецца за думку: «А як жа людзі...» («Добры чалавек»), і ў вершы пра галодных дзяцей вайны («Дарога з млына»), і ў шчырых радках пра матуліны рукі.

Вершы Г. Кляўко высвечаны

знутры самым найсардэчным пачуццём, дабрыйнёй, заўсёднай усхваляванасцю. Усяго гэтага так многа, усё яно такое нястрымнае, што, здаецца, расплешчыцца вось-вось перад тваімі вачамі яркаю сінявою.

Тыя, хто асабіста ведаў Г. Кляўко, ведаюць і пра тое, што ён быў вялікім прырода-любом, заядлым грыбніком і вандроўнікам. Нездарма ў яго кнізе столькі вершаў аб роднай прыродзе. Толькі гэта зусім не замалёўкі, калькаванне ўбачанага. Прырода ў Г. Кляўко шчодро ачалавецана. Калі ён піша пра дрэва, то бачыць герад сабой перш за ўсё чалавека. Калі ж звяртаецца да ластавак, якія адлятаюць у чужы край, у душы яго зноў знаходзіцца чыста чалавецкае сучашэнне: «Я не шкадую, што над акном маім ваша гняздо апусцела, што паляцелі ў край

незнаёмыя — наша цяпло нясіце вы!» І, бадай, самы найярчэйшы прыклад адухоўленасці, ачалавечання прыроды знаходзім мы ў паэме «Сем пісем». Сем кветак, сем дзівочых імён дзядзят з радзёроты, сем лёсаў. За радкамі паэмы яскрава адчуваеш і аўтарскую душу, яе глыбінную ўзрушанасць і чулівасць.

Той факт, што Г. Кляўко доўгі час не мог падступіцца да жанру паэмы, таксама гаворыць сам за сябе. Пэст як быццам адпрацоўваў хаду, дыханне на не заўсёды роўнай і гладкай дарозе паэзіі. Прызнаем, што на пачатку трапляліся ў яго кнігах рэчы агульныя, зазвычайна неабавязковае моманту, нявынашанае. Ад іх трэба было пабаўляцца. Складаючы кнігу выбранага, усё выпадковае пэст адкінуў, уключыўшы ў яе толькі самае істотнае і значнае.

Нарэшце, калі і хада і дыханне сталі роўнымі, ён узяўся за паэмы «Плуг», «Прыстань», «Сем пісем» — тры паэмы, якія ўвайшлі ў кнігу, як быццам пісаліся адначасна. Штосці невыказнае аднае іх у адно цэлае. Можа, тое, што ў кожнай з іх ёсць аўтарскі боль і суровая ваенная памяць. Яны і сапраўды ёсць, жывуць ледзь не ў кожным радку.

Самых добрых слоў заслугоўвае раздзел «Асецінскія сустрэчы». Г. Кляўко, які адным з першых адкрыў для беларускага чытача своеасабліваю і самабытную паэзію Паўднёвай Асеціі, добра ведаў гэты край, меў там многа сяброў, быў частым госцем:

Калі ў дарозе азалею —
Ціхвалі ўспомню і сяброў.
Цяпло нябачнае сагрэе —
Яно ў маю ўлілося кроў.

...Яшчэ раз перагортваю старонкі дарагой мне кнігі, і зноў, як адкрыццё, гучаць яе простыя радкі. Песня паэта застаецца з намі, жывымі.

Казімір КАМЕША.

СКАРБНІЦА БЕЛАРУСКАЙ ГІСТОРЫІ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5).

Мікалай Мікалаевіч, я ўсё распытваў Вас як прафесіянала-гісторыка. Але ваш адказ пра ўжыванне старой мовы ў літаратурным творы — гэта ўжо думка і чытача мастацкай літаратуры. Таму зараз я хачу задаць пытанне ўжо Улашчыку-чытачу, які добра ведае гісторыю.

Вядома, што беларускія пісьменнікі пастаянна звярталіся і звяртаюцца да далёкай мінуўшчыны нашага краю. Вельмі хораша карысталіся гістарычнымі крыніцамі і паданнямі Янка Купала, Максім Багдановіч, Максім Гарэцкі, Барыс Мікуліч... У наш час шмат хто зачытваецца гістарычнымі творамі Уладзіміра Караткевіча. Ёсць цікавыя аповесці і апавяданні аб далёкім мінулым беларускай зямлі ў Барыса Сачанкі, Вольгі Іпатавай, у іншых пісьменнікаў.

УЛАШЧЫК: — Вашы аповесці пра Пятра Мсціслаўца...

ЯЛУГІН: — Тое-сёе ёсць і ў мяне... Зараз у тэатрах ідзе

п'еса Алеся Петрашкевіча аб Францыску Скарыне. Мне вядома, што пра Скарыну пішуць і іншыя. І гэта натуральна — вельмі ж выдатны быў чалавек! Пісьменнікі будучы, думалі, звяртацца да вобраза Скарыны і ў будучым. Я са школы памятаю рамана Генрыка Сянкевіча «Крыжаносцы». Рэч гэта цудоўная. Нядаўна малады наш пісьменнік Канстанцін Тарасаў напісаў гістарычную аповесць, якая друкавалася ў часопісе «Неман» пад назваю «Пагоня на Грунвальд». Я чытаў гэты твор з вялікаю цікавасцю. Наколькі задавальняе вас, гісторыка, гістарычны жанр беларускай літаратуры? Наколькі поўна, на вашу думку, выкарыстоўваюць пісьменнікі, якія бяруцца за тэму далёкай мінуўшчыны, першакрыніцы, летапісы, архіўныя матэрыялы наогул?

УЛАШЧЫК: — Мастацкая літаратура на гістарычныя тэмы паказвае на сталасць нацыянальнай літаратуры наогул. Можна сказаць, што такая літаратура паказвае на высокі

культурны ўзровень пісьменнікаў, бо, каб напісаць гістарычны рамана, аповесць і гэтак далей, трэба не проста ведаць навуковую літаратуру па гісторыі, але вельмі сур'ёзна вывучаць гістарычныя крыніцы, у тым ліку (ці ў першую чаргу) летапісы і хронікі. Такім чынам, развіццё гістарычнага жанру ў мастацкай літаратуры ў значнай ступені залежыць ад наяўнасці крыніц, тым больш надрукаваных. У гэтым жанры ў нас ёсць немалы дасягненні. Яшчэ да рэвалюцыі на гістарычныя тэмы пісалі Купала, Багдановіч, Гарэцкі. На мой погляд, найлепшым узорам мастацкай перапрацоўкі гістарычных крыніц з'яўляецца верш Багдановіча «Агата».

Што сказаць пра сучасныя творы? Беларускія пісьменнікі яшчэ не стварылі вялікай нацыянальнай эпопеі, але тое, што зроблена, што выйшла ў свет, з'яўляецца, як я ўжо гаварыў, немалым дасягненнем. Даўно вядома, што чытач у масе сваёй пазнае сваё мінулае праз мастацкую літаратуру, і таму кожны мастацкі твор на гістарычную тэму, які паказвае праз мастацкую прызму якую-небудзь старонку нашай гісторыі, робіць яе культурным набыткам шырокага кола людзей. Адно гэта робіць такі жанр мастацкай літаратуры для нармальнага развіцця культуры вельмі неабходным.

Зараз героямі твораў беларускіх пісьменнікаў часцей за ўсё з'яўляюцца найбольш вядомыя і найбольш гераічныя фігуры — Скарына, Каліноўскі, Мсціславец. Але ж у нас

было куды больш герояў, пра якіх мы даведаемся ў свой час, і, можа, гэта будзе ў выніку публікацыі невядомых зараз крыніц. Дарэчы, з Магілёўскай хронікі, змешчанай у 35-м томе, стала вядома, якія канчэй жыццё адзін з кіраўнікоў Крычаўскага паўстання сярэдзіны XVIII стагоддзя Вашчыла. Мне шкада, што колькі я ні «сватаю» тэму жыцця Магілёва XVII—XVIII стагоддзяў, ніхто пакуль не ўзяўся. А якраз пра гэты час ёсць надзвычайна яскравыя дакументы. Героі-магіляўчане, іх канфлікты, адзенне, святы і гэтак далей, самі прасяцца ў рамана ці аповесць.

ЯЛУГІН: — Калі я казаў, што некаторыя старонкі летапісаў і хронік чытаюцца не горш за старонкі добрага рамана, то меў на ўвазе перш за ўсё Магілёўскую хроніку. Мне асабіста яна дала матэрыял нават для разумення больш раняга часу, XVI стагоддзя. Пётр Мсціславец нездарма быў звязаны з Магілёвам. Але падбіраюцца і да гэтай тэмы. Я ведаю, што Іван Чыгрынаў выношвае такую задуму. І яшчэ некаторыя прыглядаюцца да гэтай тэмы. Так што ў бліжэйшыя гады, спадзяюся, будзем нешта чытаць цікавае.

Мікалай Мікалаевіч, мы ўжо гаварылі пра вялікую карысць летапісаў для нас, пісьменнікаў, для студэнтаў, для ўсіх краязнаўцаў. А як вы вызначылі значэнне выданняў для далейшага развіцця беларускай гістарычнай навуцы, для нашай культуры наогул?

УЛАШЧЫК: — Калі акрэсліць гэта ў некалькіх фразях,

то першае, што можна сказаць, — вельмі важнае значэнне выданных летапісаў у тым, што яны заключаюць у сабе вельмі істотныя даныя па гісторыі (галоўным чынам палітычнай) народаў беларускага, літоўскага, рускага, украінскага, польскага. Потым — гэта помнікі літаратуры, грамадскай думкі і гісторыі моў. І нарэшце, пра што вы ўжо казалі, — гэта звод у адзінае цэлае амаль усіх вядомых зараз твораў летапіснага характару, якія заключаюць у сабе гісторыю Вялікага княства Літоўскага і асобных яго рэгіёнаў.

ЯЛУГІН: — Па вашых словах можна зразу мець так, што археографы і крыніцазнаўцы вывучылі не ўсе падобныя дакументы пра мінулае Беларусі?

УЛАШЧЫК: — Так. Магу сказаць, што толькі ў адной Маскве захоўваецца каля шасці соцень тамоў матэрыялаў так званай «Літоўскай метрыкі», якія пакуль мала чапалі даследчыкі.

ЯЛУГІН: — Унушальна! Выходзіць, нас, чытачоў, наперадзе яшчэ чакаюць новыя цікавыя сустрэчы з пісьмовымі помнікамі нашага краю?

УЛАШЧЫК: — Безумоўна. ЯЛУГІН: — Што ж, набярэмся цярдліва і будзем чакаць прыемных вестак. Ну, а пакуль станем чытаць уважліва гэтую кнігу. Тут ёсць што пачытаць, ёсць аб чым падумаць, пачытаўшы. Так што — сардэчнае чытацкае дзякуй вам і вашым калегам за падарунак ад імя ўсіх, хто хоча ведаць мінулае свайго краю.

УРОКІ ЛЕНІНСКАЙ ПРАЎДЫ

Кніга выбранага Паўла Ткачова «Час світальнай зоркі» — пра Уладзіміра Ільіча Леніна. Адрасавана яна юнаму, маладому чытачу, і гэта адпаведна адбілася на стылістыцы аповесцей, іх змесце.

Наогул, пісаць пра гістарычную асобу цяжка, пісаць пра У. І. Леніна — геніяльнага палітыка і філосафа, стваральніка партыі, кіраўніка першай Сацыялістычнай дзяржавы, чалавека сардэчнага, прынцыповага, страснага — тым больш цяжка і складана. Каб пісаць пра Леніна, трэба выдатна ведаць яго жыццё і яго творы, яго ўзаемаадносіны з рэальнымі людзьмі, інакш не ўзнікне даверу да напісанага.

Аповесці і апавяданні П. Ткачова такі давер выклікаюць.

Праўда, не ўсе творы П. Ткачова можна лічыць удалымі. На наш погляд, апавесць «Быў месяц кастрычнік», якая рэспектыўна ўзнаўляе жыццё Леніна да гістарычнай ночы на 25 кастрычніка, да таго моманту, калі ён з канспіратыўнай кватэры Фафанавай пайшоў у Смольны, слабешая за іншыя. Гэта хутчэй беле-трызаваны біяграфічны нарыс.

«Уладзімір Ільіч стаяў ля акна і, адкінуўшы фіранку, уважліва сачыў за дзецьмі, якія гулялі ў двары. Здавалася, усё, што турбавала яго ў апошнія дні, адышло, адступіла, засталася недзе ззаду, а ён цалкам захапіўся гульнію дзяцей. Гэта было так і не зусім так. Ён сачыў за дзецьмі, а думаў пра многае: перад вачамі паўставалі падзеі апошняга часу...»

Перад чытачом сапраўды паўстаюць важныя моманты ленінскага жыццёвага шляху, але як думае Ленін — гэтага аўтар не закранае, вельмі адчуваецца прасты пералік падзей, аўтарскае імкненне сказаць хоць нямнога, але аб усім.

Лепшая апавесць кнігі — «Час світальнай зоркі» — прысвечана жыццю Леніна ў Шушанскім. Тут П. Ткачоў паказаў адносіны Уладзіміра Ільіча з мясцовымі жыхарамі, з іншымі ссыльнымі, з Надзеяй Канстанцінаўнай Крупскай. У апавесці выразна перададзена напружанасць ленінскай думкі, жыццёва-рэальнасць яго натур, уменне ўзвешацца над абставінамі, яго асабістая мужнасць, чалавечая прывабнасць. Вобраз Уладзіміра Ільіча як сем'яніна, палітычнага мысліцеля, сябра мясцовых палітычных, носьбіта вялікіх ідэй — раскрываецца паступова, і не праз аўтарскі расказ, а праз малюнк, праз жывы дыялог.

Валоданне сюжэтам адчуваецца і ў апавесцях «Піліпка з Галубінай Слабодкі» і «Сэрца камунара». У апошняй назват прысутнічае і «дэтэктыўны элемент». Геройка гэтых апавесцей мае ґрунтоўную падставу: дзеці трымаюцца поглядаў сваіх бацькоў: настаўнікаў, а бацькоў у барацьбе за шчаслівае жыццё вядзе натхнёнае ленінскае слова. Разносчык бальшавіцкай газеты Піліпка і вясковыя камунары Янка і Сцяпка імкнучыся да чысціні, да праўды, да справядлівасці, да таго новага ладу жыцця, які абвешчаны Леніным, партыйя камуністаў.

Кожнае з апавяданняў перадае нейкі момант з ленінскага жыцця, а ў суцэльнасці яны складаюць падборку, у якой пасобнымі штрыхамі вымалёўваецца вобраз правадыра. Пачынаецца гэтая нізка апавяданняў «Праметэй» — пра Чарнышэўскага, якога Ленін вельмі шанавуў і лічыў узорам сапраўднага рэвалюцыянера. У навілах расказаецца пра сяброўскія сувязі Леніна з Баўманам, польскім рэвалюцыянерам С. Батоцкім, з Антонавым-Аўсеенкам, Луначарскім, Цюрупам і пра небяспечны пераход Ільіча на лёдзе праз Фінскі заліў...

Кніга Паўла Ткачова — кніга выбранага. Яна адкрывае чытачу, як гаворыць у прадмове Васіль Зуёнак, «старонкі вялікага ленінскага жыцця, урокі па-чалавечы прастай і гістарычна ўсеабдымнай ленінскай праўды».

Констанцін ТАРАСАЎ.

П. Ткачоў. Час світальнай зоркі. Аповесці і апавяданні. Для сярэдняга і старэйшага школьнага ўзросту. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1980.

МАГЧЫМА, І ПАМЫЛЯЮСЯ, але здаецца, што пры напісанні гэтай кнігі Віктар Каваленка зведваў два пачуцці. Першае — задавальненне, радасць, што ёсць мажлівасць зноў перагарнуць старонкі апавяданняў, аповесцей, раманаў, п'ес любімага аўтара, увайсці ў свет ягоных герояў, у каторы ўжо раз далучыцца (а В. Каваленка пра І. Шамякіна пісаў неаднойчы) да клопатаў і трывог іхніх. Другое — пэўная боязь, каб багачэ фактычнага матэрыялу не перашкодзіла ў рабоце, каб выбраць з яго найбольш значнае, характэрнае, каб не збіцца на пераказ ужо вядомага, не падмяніць канстатацый фактаў іх аналіз.

моманты ў тых ацэнках іх, што з'явіліся пасля першых публікацый. Зрэшты, пра гэтыя творы крытыка гаварыла ўжо шмат.

А вось апавяданне — з характэрнай для І. Шамякіна дынамічнасцю сюжэта, напружанасцю сітуацый, дыялогаў, актуальнасцю гучання — на жаль, не дасягана яшчэ як след. Мабыць, варта гаварыць не толькі пра вопыт Шамякіна-раманіста, але і Шамякіна-апавядальніка.

Свет апавяданняў І. Шамякіна паўстае ў раздзеле «Мірны побыт і яго мараль», цалкам прысвечаным творам «малаго жанру», а таксама ў раздзеле «Маральнае абнаўленне ча-

кай подзвігаў, але, тым не менш, самаахварнасцю сваёй, мужнасцю, маральнай стойкасцю паказвае прыклад іншым.

Першапраходцам быў пісьменнік і тады, калі пісаў свае «Крыніцы» — «твор пра ажыўленне духоўнай і грамадзянскай ініцыятывы саветскіх людзей, пра барацьбу з праявамі дагматызму ў ваяўнічага кансерватызму ў стылі кіраўніцтва. Раман сваім зместам адразу і вельмі ваяўніча ўключыўся ў барацьбу за правільнасць, аб'ектыўнасць уяўлення пра сённяшні дзень краіны». Смеласць пісьменніка, мужнасць грамадзяніна, прынцыповасць камуніста, чалавечнасць чалавека — гэтыя прывабныя шамякінаўскія

гэта перш за ўсё абавязак перад чытачом, абавязак весці чалавека да разумнага, духоўна багатага жыцця...».

Менавіта такая папулярнасць шамякінаўскіх кніг.

«Праблемнасць — душа мастацкага твора», — заўважае В. Каваленка ў заключным раздзеле, так і называючы яго. Праблемнасць твораў І. Шамякіна вынікае ўжо з самой пазіцыі пісьменніка — адкрытай, неспакойнай пазіцыі грамадзяніна.

Кнігу пра І. Шамякіна напісаў не проста дасведчаны і эрудзіраваны чалавек, а крытык, які па-сапраўднаму захапляецца творчасцю І. Шамякіна, разумее, якія важныя, сацыяльна значныя жыццёвыя пласты закранае ён у сваіх творах.

Крытыку давярэш, з ім пагаджаешся, і ў той жа час... Не, гэта не будзе традыцыйнае рэцэнзе н і к а е «але», а проста мае чытацкае меркаванне. Мабыць, варта было б больш ґрунтоўна пагаварыць і пра І. Шамякіна-публіцыста, рэцэнзента. У яго артыкулах, выступленнях, шматлікіх рэцэнзіях, якія, дарэчы, увайшлі ў зборнік «Размова з чытачом», на які спасылаецца і В. Каваленка, шмат трапных назіранняў пра сучасны літаратурны працэс, нямала цікавых і значных думак.

Далей. Добра, вядома, што аўтар выходзіць за межы школьнай праграмы. Але ў некаторых выпадках прыводзіцца столькі выказванняў пра той ці іншы шамякінаўскі твор розных рэцэнзентаў, што вучань можа разгубіцца: каму ж верыць, да каго прыслухоўвацца. Большую нагрукку павінен было б несці меркаванне самога даследчыка.

У кнізе, дзе разглядаюцца дзесяткі твораў, прыводзіцца шматлікія выказванні іншых крытыкаў, цяжка не паўтарыцца. Тым не менш не хацелася б, скажам, чытаць: «У рэцэнзіях таго часу раман правільна ацэньваўся як значнае дасягненне ўсёй беларускай прозы ў адлюстраванні жыцця пасляваеннай калгаснай вёскі». І праз старонку: «Раман «У добры час» быў значным дасягненнем беларускай прозы ў адлюстраванні жыцця калгаснай вёскі». Прыватнасці, аднак...

...Акрамя кнігі В. Каваленкі, школьнікі атрымалі ўжо крытыка-біяграфічны нарыс «Аркадзь Куляшоў» Р. Бязроўкіна, «Міхась Лынькоў» Ф. Куляшова, у тэматычным плане значыцца «Пятрусь Броўка» М. Яроша... Прыемна, што выдавецтва «Народная асвета» ўзяло на сябе адказнасць знаёміць вучню з творчасцю найбольш вядомых нашых пісьменнікаў. Справу гэтую трэба працягваць і пашыраць. Тая ж «Народная асвета», ды і «Мастацкая літаратура» могуць распачаць выданне і серыі нарысаў «Лаўрэаты Дзяржаўнай прэміі БССР», а ў перспектыве — «Лаўрэаты прэміі Ленінскага камсамола Беларусі». І неабавязкова памерам дзесяць аркушаў. Выдавецтва «Советская Россия», напрыклад, колькі гадоў ужо выпускае бібліятэчку «Пісатэлі Советской России». Кніжкі бібліятэчкі — аб'ёмам чатыры-пяць аркушаў.

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

СВЕТ ІВАНА ШАМЯКІНА

Крытыка — біяграфічны нарыс «Іван Шамякін» летась пабачыў свет у выдавецтве «Советский писатель», а нядаўна папоўніў серыю «Народныя пісьменнікі БССР», якую выдавецтва «Народная асвета» выпускае для школьнікаў. Апошняе нельга не ўлічваць, бо гэтым вызначаны жывасць, даступнасць, нават пэўная папулярнасць (у лепшым значэнні гэтых слова) выкладання матэрыялу.

В. Каваленка ўважліва працывае кожны твор І. Шамякіна. І не толькі працывае, але і суадносіць іх з творамі іншых пісьменнікаў, не толькі беларускіх. Ужо пры аналізе першага апавядання І. Шамякіна «У снежнай пустыні» крытык параўноўвае яго з «Любоўю да жыцця» Дж. Лондана. Творы гэтыя ў многім сюжэтна блізкія, у абодвух герой пастаўлены ў выключныя абставіны. Аднак у І. Шамякіна, у адрозненне ад Лондана, на першы план выходзіць чалавечнасць, чалавек, што гатовы заўсёды прыйсці на дапамогу свайму таварышу, забываючы аб уласнай небяспецы. «Герой І. Шамякіна, — піша крытык, — дзейнічае як чалавек зусім іншага па сваёй прыродзе грамадства, дзе таварыская дапамога, нават калі яна патрабуе рызык жыццём, — непахісны маральны закон».

Зварот да творчасці Дж. Лондана, да лермантаўскага «Барадзіна», «Вайны і міру» Л. Талстога неабходны для таго, каб правесці важную думку, якую чытач абавязкова павінен ясна ўсвядоміць: І. Шамякін ужо ў раннях сваіх творах імкнуўся арыентавацца на лепшыя ўзоры літаратуры, на тое, што зрабілі і чаго дасягнулі іншыя.

Мы не выпадкова так падрабязна спыніліся на разглядзе В. Каваленкам гэтага шамякінаўскага апавядання. Аповесць «Помста», раманы «Глыбокая пльня», «У добры час» і іншыя таксама будуць працягваць крытыкам надзвычай уважліва, у суаднеснасці з дасягненнямі сучаснай прозы, са спробай высветліць некаторыя спрэчныя

В. Каваленка. Іван Шамякін. Нарыс жыцця і творчасці. Для дзяцей сярэдняга і старэйшага школьнага ўзросту. Мінск, «Народная асвета», 1980.

лавека» і «Гуманістычная веліч рэвалюцыі».

Такая «раскіданасць» аналізу апавядання атрымалася таму, што свой нарыс В. Каваленка ў асноўным будзе на хрэналагічным прынцепа. Думаецца, аднак, больш правільна было б разглядаць апавяданні ў адным самастойным раздзеле. Тады была б куды большая мажлівасць і самому крытыку і чытачам яскравей убачыць творчы шлях Шамякіна — апавядальніка.

Кніга «Іван Шамякін» у цэлым пашырае ўяўленне аб творчасці пісьменніка, дазваляе адчуць значнасць не пасобных яго твораў (якімі б самі па сабе вартымі ўвагі яны ні былі), а ўсяго, што зроблена ім на ніве літаратуры.

І. Шамякін, як ніхто іншы з беларускіх пісьменнікаў, «у творчасці сваёй умее пільна «слухаць час», больш таго, ён час гэты абганяе, паскарае яго ў няспынным руху наперад. Пісьменнік ніколі не баяўся, не асцерагаецца гэтага і цяпер — даць сваё разуменне і мастакоўскае тлумачэнне той ці іншай жыццёвай з'явы, узяць пэўную праблему літаратуры нават тады, калі крытычна, ды і грамадска таксама, думка наконт гэтага яшчэ выразна не сфармулявалася, цалкам не акрэслілася».

Ці не так было, калі з'явіўся першы раман пісьменніка «Глыбокая пльня», твор значны не толькі для самога І. Шамякіна, але і для ўсёй беларускай літаратуры, «праўдзівы ў разуменні важнейшых жыццёвых праблем, якія ўзніклі перад людзьмі, што заставаліся на акупіраванай тэрыторыі і вялі барацьбу з ворагам». На жаль, «у цэлым крытыка не здолела адразу аданіць раман аб'ектыўна». Вельмі ж наватарскі быў гэты твор, запяда та выходзіў ён за рамкі традыцыйнага (у тагачасным, вядома, паняцці) разумення вайны, сутнасці гераічнага ў ёй. А ўжо ў «Глыбокай пльні» І. Шамякін закрнуў тэму праблемы гераічнага, што значна пазней знайшлі сваё асэнсаванне ў творчасці іншых пісьменнікаў. Гэта — надзвычайная ўвага да радавога працаўніка вайны, да таго, хто не здзяйсняе нейкіх там вялі-

якасці раскрыліся ўжо ў «Крыніцах», каб знайсці сваё далейшае пацвярджэнне ў «Сэрцы на далоні», «Снежных зімах», «Атлантах і карыятадах».

Сацыяльная значнасць аўтарскай задумы стане ліччэ больш відавочнай, калі прыняць пад увагу тое, што раман гэты ствараўся і быў задуманы пісьменнікам задоўга да прыняцця важнейшых партыйных дакументаў, якія аднавілі ленінскія прынтцыпы ў жыцці саветскага грамадства. «За тры гады да ХХ з'езда партыі я пачаў пісаць раман аб тым, як культ калечыў душы нізавых кіраўнікоў, па сваіх чалавечых якасцях нядрэнных людзей», — заўважыў І. Шамякін пазней у аўтабіяграфіі.

У нарысе В. Каваленка і дае магчымасць адчуць значнасць задум пісьменніка, зразумець, як адбывалася іх увасабленне праз сістэму мастацкіх сродкаў, як галоўная думка набывала сваё ажыццяўленне праз характары герояў, як яны, героі гэтыя, становіліся выразнікамі свайго часу, як жыццёвая праўда становілася праўдай мастацкай, праўдай літаратуры.

Пра што б ні пісаў крытык — пра ранняе шамякінаўскія апавяданні ці пра першыя яго раманы, пра драматычныя творы ці пра аповесці, — ён ніколі не абмінае і такога важнага пытання ў дачыненні да творчасці І. Шамякіна, як папулярнасць. В. Каваленка ўжо ў самым пачатку гэтай папулярнасці, спалучаючы ў адно цэлае і сюжэтную арганізаванасць твора, і раскрыццё характараў герояў, і грамадзянскую пазіцыю мастака. «Папулярнасць, — піша крытык, — абавязвае гаварыць людзям праўду — і праўду не маленькую, не куртатую, не палавінчатую, а вялікую праўду пра жыццё, час і грамадства. І сказаць трэба так, каб уразіць і захапіць і даступнасцю гэтай праўды. Сапраўдна папулярнасць — гэта здольнасць таленту адчуць і закрануць набалелае ў душы чалавека, здольнасць адкрыць сэнсавыя глыбіні тых жыццёвых з'яў, перад якімі ён, чытач, магчыма, спыніўся б у неразуменні і распачы, не могуць спасцігнуць іх унутранае аблічча і кірунак развіцця. Таму можна сказаць, што папулярнасць —

КУЗЬМА ТРУХАН ХАДЗІЎ З ВЁСКІ ГАЛЕВА цераз жытнёвае поле сцежкаю, якую ўсе чамусьці звалі гіпатэнузаю. Назва гэта была звыклая, даўняя, і ў сэнс яе мусіць ніхто вельмі не ўдаваўся, — гіпатэнуза і гіпатэнуза. Летам перацёрты нагамі торф быў мяккі і пульхны, як попел, толькі колер меў свой, адзін з сарака адценняў чорнага, карычняваты. На сцежцы валяліся растаптанья, нібы вымалачанья, жытнёвыя каласы. Уздоўж сцежкі жыта было перамята, пахіліліся долу пераломленыя сцябліны. Кузьма выходзіў на пясчаны ўскраек, тупаў пару разоў нагамі, каб атрэсці пыл, знарок соўгаў падзшвамі па прырэчным драсене, абціраючы чаравікі, і паволі ўзбіраўся на крутую драўляную лесвіцу, якая стаяла «стаўма галавою», як гаварылі галеўскія бабы.

Часта тут ходзіць Кузьма. Міне дзень-другі—і цягне яго ў Вежань. І не дзіва: нарадзіўся і вырас там, ажаніўся і дзяцей прыдбаў, узгадаваў збоўшага. Там, ля базарнай вуліцы, стаіць яго хата. Жыве цяпер у ёй яго замужняя дачка. Але хата гэта яго. І Кузьму, як магнітам, цягне сюды, сумуе ён па бацькаўшчыне, па сваім селішчы, а мо не па ім, а па былым сваім жыцці, у якім, ведаў цяпер дасканалы, усё залежала ад яго, а ён не ўтрымаў руля... Ды што там успамінаць! А цяпер прыйдзе, патупае па панадворку, паходзіць вакол, пасядзіць у хаце і ідзе назад у Галева.

Кузьма доўга стаяў на мосце, абапёршыся на балясы, паглядзеў назад на вёску, на жытнёвае поле, усё перакроенае сцежкамі, вясною кожны таптаў сцяжынку адсюль, ад моста, да свае хаты, і яны разыходзіліся веерам. Аж пяць налічыў іх Кузьма. Мала хто хадзіў па шашы. А яна высокая, крутая.

«А каб гэта нізам, вась тут, паўз шашу, ды сцежку намастаць: пліты пакласці, як у горадзе ў дварах, або от у Вежані? Добра б было—ні табе гразі, ні табе пылу, ні ветру — ідзі без асцярогі, думай, разважай, размаўляй з субяседнікам, ды і хлапчукам на веласіпедах было б раздолле. А заадно і сходкі надзейныя зрабіць. Ды што іх рабіць—камення хапае, вунь і пад мостам колькі, каменку вялі, засталася, то і пакінулі. Толькі, каб крыху цэменту, растварам змураваць, і сам бы зрабіў», — разважаў Кузьма.

Жыве Кузьма ў прымахах, у Мар'і Ванькевіч, у сяле Галева, што ў нейкім кіламетры ад Вежаня. Яшчэ не так даўно, калі Кузьма, перайшоўшы мост, прыходзіў у Вежань, ступаў на каменку, потым на асфальтаваную вуліцу, ён забываўся на ўсё, нібы вяртаўся ў сваё старое жыццё, ішоў, гатовы прымаць і аддаваць прыветы і жарты, аднеквацца ад чаркі, як некалі, ён бадзёрыўся, казырыўся, зноў здаваўся лёгкім на ногі і жарты, але вуліца была на дзіва спакойная, віталася з ім сур'ёзна, без усмешкі, нават заклапочана. А колькі сябраў у яго было! Забылася ўсё, прайшло. І аціхаў Кузьма, супакойваўся. Ішоў, невысокі, шчуплы, сутулы, нібы некалі апусціў рукі і ніяк ужо не падыме іх. А праз колькі год і сам не успамінаў ні колішніх дружбакоў, ні вясёлае жыццё на базарнай вуліцы. Толькі часам з нудлівым болем нагадваўся той час, калі ён працаваў на пошце, быў малады і здаровы, і, узяўшы кілішак, любіў спяваць, зацягаў, аж слязу выбівала на вочы: «Когда я на почте служил ямщиком...» Тады яму ніяк не ўдавалася давесці песню да канца, голас зрываўся і гас на высокай ноце, то нехта перашкаджаў, перабіваў, а цяпер яна даспявалася ў яго жыцці, і адзінае, што прасіла душа, супадала з апошнімі словамі песні.

Сама мала разы два ў дзень яму даводзілася карскацца па гэтай стаўмагалавай лесвіцы. У вялікі галалёд, калі дарога была нібы шкляная, а лесвіца, ведаў, непрыступная, як рыбіны так і выкоўзваліся з-пад ног прыступкі, ён браў у газетны кулёк у прыгрэбіцы колькі жменяў пяску і пасыпаў яе. І хто б ні сустракаўся яму ля гэтае «шыбеніцы», усе клялі яе апошнімі словамі.

— Кузьма, — гаварыла яму Антоля, суседка, якая працавала ў Вежані,—ты ж чалавек граматы, ты б куды напісаў. Няўжо не можна тут звозіць або сходкі зрабіць? Людзі пакалечыцца гатовы. Як жа так, каб не думаць пра людзей?

— Куды пісаць, у Мінск ці ў самую Маскву, каб прыехалі ды паглядзеці, якая ў Вежані лесвіца? — смяяўся ён. — Хіба тутакі ніхто не бачыць?

— Дык от жа нікому галава не баліць па гэтым, — абуралася яна.

А гэта Кузьме як падказаў хто. Як гэта ён раней не ўспомніў?

— Вось што, у мяне знаёмы начальнік камгаса. Сустрэну яго, а то, будзе час, падыду, перагавару, будзе лесвіца, — упэўнена адказаў ён, перакананы, што справа гэта амаль вырашана.

— Праўда, ты яго добра ведаеш?

— Ну, а як жа — Мікіта Сухан. Разам раслі, сябравалі, вучыліся, а ў школе нас так і дражнілі Трухан—Сухан, або Сухан—Трухан, а пасля вайны ў санаторыю, на курорт, у Крым разам ездзілі,—з гонарам расказваў Кузьма, нібы толькі зараз зрабіў гэта адкрыццё. Ён не хлусіў, усё так і было.

І стрэў-такі Мікіту назаўтра ж, на вуліцы, не трэба было знарок да яго ісці.

— Здароў!

— Здароў! Вот думаў ісці да цябе спецыяльна, аж ты сам насустрач.

— Чаго-та?

— Паслухай, як-та каб ты вымеркаваў які мех цэменту ды сходкі загадаў зрабіць з шашы ля мосту. Паслухай, хадзіць няможна...

— Няможна, дык і не хадзі!

Мікіта быў нешта не ў гуморы, мусіць, якія непрыемнасці. «Ці мала што бывае на рабоце, — раздумваў Кузьма, пазіраючы на яго.—Глядзі, як гузікі пананіліся. П'е ды есць, мусіць, не ў сябе, ці сардэчнік», — пашкадаваў-такі.

Кузьма не адступіўся, падышоў да яго з другога боку:

— Мікіта Іванавіч, ты не гарачыся...

— Няма, кажу табе, сродкаў! Загрудкі мяне вазьмі — няма!

— А ты падумай, памяркуй, мо мяшчак цэменту і вымеркуеш. Рабочыя ў цябе ёсць. А мо «Міжккалгасбуд» абавяжаш. (Там цяпер працаваў Кузьма). Я сам з дарагою душою гэта зраблю, сваімі рукамі: двух якіх хлапчукоў дасі ў дэпамогу, каб камень падносілі.

— Не вучы! Знайшоўся... І адчарпіся! У мяне такіх аб'ектаў—толькі пачні сродкі распыляць — усё пылам пойдзе. Ды і хто там ходзіць—дзесятка галеўцаў ды ты. Вось няхай галеўскі старшыня пра вас і думае.

— Ды я не супраць, Мікіта, абы хто-небудзь думаў. Але ж ты ўсё-такі раённае начальства, ты яму і падкажы пра нас думаць.

— Слухай, Кузьма, нічога табе не абяцаю. Ён мне скажа: ад мяне калгаснікі ў мястэчка ўцякаюць, а ты

рова не дагледжана, сена трэба мо падкінуць у яслі, а ён за навуку ўзяўся!

Мар'я бездапаможна развяла рукамі.

— Так, пяць на паўтара...—бубнеў сваё Кузьма. Раптам ён падняў на яе радасна здзіўленыя вочы.— Ці паверыш, амаль гектар зямлі!

Мар'я аціхла, куды падзелася яе сварлівасць: цікава стала. Яна ўсё жыццё працавала на зямлі: колькі перацёрла яе рукамі, перабрала матыкаю. А тутакі амаль гектар.

Ад хвалявання Кузьма захадыў па хаце, стаў паціраць рукі, закурыў. Мар'я прысела каля стала. А Кузьма зноў лічыў. А як дайшоў розумам да таго, што на гэтай плошчы магло б вырасці (і сеялася ж, ды людзі ў зямлю ўтоптаваюць штогод) трыццаць цэнтнераў, амаль дзвесце пудоў жыта, дык ажно зязком зацмокаў.

Задзівілася Мар'я, ды і Кузьма ніяк не мог супакоіцца.

— Во, зямля наша якая багатая! А мы не глядзім, па дабры ходзім, дабро топчам. А скажы ты мне, Марылька,—падняў ён вочы на жонку,—колькі буханак хлеба можна спячы з гэтага збожжа? Дзвесце пудоў! — удакладніў ён.

— Вой, багата. Я і не палічу...—сумелася яна.

— Во бачыш, і не палічыш,—ужо нежк сумна сказаў ён. Яна так і не зразумела, чаго ён закурыўся: што яна малое граматы, ці што?

Ніна МАЕУСКАЯ

А П А В Я Д А Н Н Е

хочаш, каб я ім яшчэ і дарожку гладзенькую зрабіў, калі ласка, — спяшаўся ад яго адкаснуцца Мікіта.— Нічога, кажу табе, не будзе!

— Так і не будзе? — хітравата і крышку пагрозліва перапытаў Кузьма.

— То тлумачыў жа табе! Ну, бывай, бывай. Дзела, брат, дзела...

— Што ж, бывай, ідзі, вяршы дзела...

Кузьма думаў, меркаваў: як дабраць Мікіту? І парашыў пайсці ад Мікіты да Сухана, бо такія справы на вуліцы не рашаюцца. Трэба ўсё чэсць па чэсці, у пісьмовай форме. А на пісьмо трэба адказаць, бо гэта ўжо скарга. На яе трэба рэагаваць не абы-як, а абгрунтавана.

І вечарам узяўся Кузьма за пяро. Зрабіў такія-сякія развагі і разлікі, прывёў аргументы і факты. Па-першае: гіпатэнузы. «Гіпатэнуз бывае па чатыры-пяць,—напісаў ён, — шырыня метра...—але першае слова здалося яму падазронным, нейкім не свойскім, гаварылася яно прывычна, лёгка, але ў пісьмовы радок клалася нібы чужое. Кузьма закрэсліў яго і напісаў над верхам—«сцежкак»... даўжыня...

— Васілёк,—клікнуў ён унука,—колькі ты наматваеш па гіпатэнузе да моста?

— Дзед, усякая гіпатэнуза менш за суму двух катэнтаў.

— Я і без цябе гэта ведаю,—сам не ведае чаму, але ўпэўнена сказаў Кузьма, мо з гарачкі, але потым спахапіўся. — Тфу, яшчэ нейкія катэты прыплёў! З навукаю звязкаш, то, так і знай, толку не будзе. Дзіва што каторы вучыцца, вучыцца, а на практыцы: ён сабе, а навука сабе.

— Дзед, катэнт—гэта... Во, глядзі,—Васілёк азірнуўся, схопіў за чалеснікам атухлы вугалёк, якія баба Мар'я выграбала кожную раніцу, як выпальвала печ, каб не ўгарэліся закінутыя на прасушку дровы. Васілёк чарціў трохвугольнік. Засяроджаны Кузьма не надаў увагі таму, што той крэмае белы бок печы.—Глядзі, во катэнт, а гэта—гіпатэнуза,—паказаў ён дзеду.—Хочаш, я табе намалюю і Піфагоравы штаны,—не ўнімаўся Васілёк.

Але гэтыя «навуковыя дэбаты» спыніла скоро баба Мар'я. Яна схопіла ручнік, перацягнула ім разы два малаго, ушчуваючы пры гэтым:

— Што ты робіш? Я вот твае штаны зніму, ды правяду, гіпатэнузу тую, дубцом... А ты пазіраеш, як малы! От хораша! — накінула яна на Кузьму.—Ка-

Кузьма ўвесь вечар пісаў пісьмо ў гарвыканком на імя начальніка камгаса тав. Сухана М. І. з усімі выкладкамі і довадамі. «Няхай ён там у цішыні, у кабінце падумае, пачытаўшы, вот яму і лічыбы і факты».

...Кузьма заседзеўся позна. Ужо і Мар'я, ухадыўшыся з хатнімі справамі, лягла на цёплую ляжанку, драмала пад тэлевізар, а Кузьма ўсё пісаў, перапісваў. І вась яно пісьмо—белы чатырохкутнік, акуратна заклеены, яшчэ кончык языка непрыемна мылкі ад клею. Прыйшлося закурыць. Сядзіць Кузьма на кухні, пыхкае цыгарэтаю. Усе гэтыя думкі так яго ўзрушылі, што сну няма ні ў адным воку: ляжаш,—усё адно не заснеш. Надзецца ды пайсці пахадзіць, кінучь пісьмо ў паштовую скрынку? Але разважыў і не стаў гэтага рабіць, а назаўтра сам занёс у прыёмную, аддаў і напрасіў сакратарку паставіць нумар і запісаць пісьмо ў кнігу.

Сакратарка тут жа разадрапа так старанна заклеены канверт (у Кузьмы аж здрыганулася сэрца), паставіла на пісьме нумар і паклала ў кардонныя коркі на сталае, дзе, Кузьма заўважыў, было напісана «на разгляд». Кузьма надзеў шапку і падаўся на работу.

Дакладваючы начальніку, якія ёсць скаргі, пісьмы, просьбы, сакратарка сказала пра пісьмо Кузьмы Трухана з Галева.

— Што ён піша?—папытаў у яе Мікіта Іванавіч.—У двух словах,—прыспешыў ён. Ліст чытаць не стаў, мусіць, вастрыўся хутчэй на аб'ект, а на паведамленне сакратаркі катэгарычна сказаў:

— Спецыяльна для Трухана камгас дарогі пракладаць не будзе! Адмовіць!

Не доўга думаючы, ён так і напісаў чорным па белым, размышыста і нават са смакам наўскос Кузьмовага ліста.

І сакратарка коратка, нібы тэлеграму, адстукала на машыныцы адказ.

Кузьма працаваў якраз далёка: рамантавалі кантору ў «Камунары», а гэта кіламетраў трыццаць, кожны дзень не наездзішся. Ён і паехаў, узяўшы харч, на тыдзень, а жонцы наказаў, каб, як прыйдзе яму якое пісьмо, то схавала надзейна. Калі прызнацца, то яму самому хацелася паведаміць суседзям добрую навіну: не дазнавацца ж яму апошнім.

Прыехаў ён праз тыдзень, як пленаваў, а пісьмо ўжо яго чакала. Прачытаў яго Кузьма, і аж акуллары ўпалі з носу ад неспадзеўкі, а рукі затрэсліся—не мог папяросу прыкуруць.

— То што табе адказалі?—пацікавілася Мар'я, але

Кузьма маўчаў. Ён нібы анямеў, языком не мог павярнуць, толькі вачамі варочаў, як наравісты конь. Праз колькі хвілін яго прарвала:

— Ах ты, павук пузаты, ах ты, рак чырвоны! Гэта ён дзеля мяне, асабіста, што прыдумаў...—не мог супакоіцца Кузьма. Ён узяў аркуш паперы і сеў за стол. «Дрэнна, што акуллары раструшчыў, але адно шкельца цэлае: хоць з адным вокам, да напішу,—сучышаў сябе ён. — Знайду праўду,—не здаваўся Кузьма. — Да Мінска дайду, але знайду!..»

...Захварэў Кузьма нечакана, паклалі яго ў бальніцу, і «праваліўся на казенным ложку», як гаварыў сам, месяцы два. Адно хваробу варта падхапіць, дык яны цугам пойдучы адна за адну чапляцца.

Растаў снег, падсохла зямля, у зеляніну пачала ўбірацца. І Кузьма запрасіўся дадому. Жонка прынесла яму чаравікі і балоневую куртку замест валёнак і паддзёўкі, у якіх ён сюды прыйшоў. І яны памалу падаліся дадому. Можна было сесці на аўтобус, праехаць цераз гарадок, праскочыць мост і па шашы дастацца аж да самага Галева, але Кузьма запырачыў:

— Падыхаю хоць ды на людзей зірну, то і паздаравеню адразу.

якой ён некалі хадзіў у маладосці ў крымскім санаторыі разам з Мікітам Суханам.

І зараз, агледзеўшы, абмацаўшы лесвіцу, Кузьма спусціўся і падняўся па ёй, не зважаючы на боль і слабасць у нагах. Ён не пераставаў здзіўляцца і радавацца. Забыўся на хваробу і, здаецца, памаладзеў. Не было і гіпатэнзу, што кроілі на кавалкі поле, і ляжала яно роўна, смарагдава, хораша. Усё наўкола здалося такім светлым, нібы паглядзеў другімі, маладымі вачамі. «Прыгажосць якая—рэчка, лес вунь удалечыні! А тут на берэзе хоць санаторыю якую стаў, ды дрэў трохі падсадзіць, бераг ракі агледзець, то ніякі Крым табе не дакажа. А ён мне гаворыць: ідзі ў прафсаюз ды пуцёўку прасі, дзе мінеральныя крыніцы ёсць. Вады пап'еш, хваробу як рукою здыме. А вот тутака, каб пасвідраваў зямлю, не такія яшчэ б крыніцы знайшоў. Чаго перціся за свет, а перад гэтым парогі абіваць, прасіць пуцёўку. Мо і ў рацэ нашай вада каштоўная. Вунь у газеце чытаў, што палякі знайшлі ў сябе ваду з бромам. То хіба ў нас такое вады няма? Дзе тая Польшча, рукою падаць, як сусед за плотам. Мо то і наша вада, рэкі зямныя не пільнуюцца межаў і платоў, што людзі нагарадзілі. Каб каторая дайшла да граніцы, ды крутнулася назад, дадому, дак не, няма такога...»

За думкамі не заўважыў Кузьма, як і жонка прытупала. Стала на верхняй прыступцы, як на трыбуне, сказала голасна, як заўсёды гаварыла дома і на людзях (а чаго саромецца, прыцішацца ды таіцца, хіба нешта дрэннае гавару ці ў каго што ўкрала, блага зрабіла каму?):

— Ці бачыш, якую гаргару зрабілі? На дзве печы...

— А ты ўжо і перамерала. Ты б яшчэ на булкі хлеба перавяла.

Мар'я прапусціла яго кпіны—не першы то раз, магла б пусціць у адказ таксама з'едлівае слова, але не стала: чалавек яшчэ не зусім акрыяў, цяпер, ведала, доўга яшчэ во так будзе—слова не скажы. Мар'я, як чалавек, якому жылося нялёгка, мела сваю мерку каштоўнасці. То былі не рублі, не кілаграмы, а булкі хлеба. Памятае, як прыйшоў да яе Кузьма з сынам. Вучыўся хлопец у школе, а там запатрабавалі набыць лагарыфімічныя лінейкі. Мар'я, як пачула, што тая лінейка каштуе аж болей за тры рублі, запрастэставала: «Ты палічы, колькі гэта буханак хлеба можна купіць», — даводзіла яна. Так лінейку хлопцу і не купілі. Ды і не толькі за гэты выпадак пакараў яе Кузьма.

— І ўсё—такі не дарма Мікіту ўшчунулі, што разбазравае дзяржаўнае дабро на гэту гаргару, што ты падвучыў.

— Які-та дурань мог сказаць гэта? Лепей няхай людзі галовы круцяць?—злаваў Кузьма. Ён быў гатовы хоць зараз абараняць Мікіту.

— Слухай. Дык людзі кажуць, не толькі за гэта яго з работы мусілі зняць. А што разам з гэтай во лесвіцай і свой дом так капітальна адрамантаваў, што з трох пакояў выйшла пяць.

— От, так бы і сказала. А то за гэту лесвіцу!

Так ішлі яны дарогаю і гаварылі. Кузьма раз-пораз спыняўся, кратаў нагамі пліты, а калі каторая пагойдвалася, ён пакручваў незадаволенна галавою.

— Нічога, урасце. Мурава па пазах пойдзе, замацуе,—супакойвала яго Мар'я.—Затое добра: ні табе макраты, ні пылу!..

...Цячэ рэчка павольна, нетаропка, а часам здаецца, што застыла яна, не варушыцца. Толькі пад мостам раптам завіруе, нібы адчуе перашкоду, але абміне бетонныя быкі, і зноў прыціхне, супакоіцца. А з моста, пад адхонам шашы, вядзе гарадскі і вясковы народ, каго ўніз, каго ўверх, разложыстая, пакатая лесвіца: узыхдзеш—не пачуеш перашкод і стомы, сыхдзеш—неўпрыкмет, без страху, што паляціш стаўма галавою. Ідзе па ёй Кузьма, ідзе Мікіта, а як сустрэнуцца, закураць.

— Як хораша ні ідзі,—скажа Мікіта,—а як спатыкнешся ды ўпадзеш на адно калена, то цябе хуценька на абодва паставяць. Людзі ў нас такія, збэсцяць каго хочаш ды зганяць. Так яно і з дабром. Колькі яго ні рабі!..—махае ён абыякава рукою, моў, што тут казаць.

— Ты, Мікіта, на людзей не наракай! Хоць ты і сабармот, а за гэту лесвіцу ды сцежку людзі, можа, будуць помніць цябе.

— І ты гэтакі, як усе,—злаваўся Мікіта, усё яшчэ не прызнаючыся, што не гэта лесвіца зьяяла яго ўніз, махаў рукою і ішоў далей.

А Кузьма стаяў, пазіраў удалячынь, на поле, дзе красавала жыта, і хораша рабілася ў яго на душы.

У БАЯВЫМ СТРАІ

Да 70-годдзя з дня нараджэння
Уладзіміра КОРБАНА

Звычайна пэты пачынаюць пісаць у юнацкіх гадах, будучы студэнтамі. Ні таго, ні другога з Уладзімірам Корбанам не здарылася. Прызнанне да яго прыйшло ў сталым узросце, калі яму было амаль сорак гадоў і ён прайшоў суровы жыццёвы шлях рабочага чалавека.

Яго універсітэтамі былі заводскія цэхі то ў пасёлку Барань пад Оршай, дзе ён нарадзіўся, то ў Ленінградзе на Балтыйскім суднабудаўнічым заводзе, то ў горадзе Лідзе, дзе пасля вайны працаваў дырэктарам цвікавага завода...

Ні тэхнікумаў, ні інстытутаў яму не ўдалося прайсці, апрача вячэрняй школы рабочай моладзі. Ну, вядома, служба ў Чырвонай Арміі, удзел у Вялікай Айчыннай у якасці камандзіра стралковай роты. І толькі ў 1945 годзе ў беларускім друку з'явіліся яго першыя байкі.

З гэтага часу і пачалося наша асабістае знаёмства: спачатку ў выглядзе пераліскі, бо, калі Уладзіміра Іванавіча ў 1948 годзе прынялі ў Саюз пісьменнікаў, ён усё роўна паехаў у сваю родную Барань аднаўляць былы цвікавы, а цяпер завод швейных машын.

Праз усё жыццё ён пранёс высокае званне рабочага чалавекі і па праву ганарыўся гэтым. Нялёгка было аднаўляць разбураную вайной народную гаспадарку. Усё разбурана, усё разбіта. Людзі жывуць у зямлянках, ім трэба жыллё, дах над галавой, кожны цвін, аконнае шкло, будаўнічыя матэрыялы былі тады для нас на вагу золата. І Уладзімір Іванавіч, як і на фронце, знаходзіцца на пярэднім краі.

Памятаю, з якім запалам ён пісаў у адным з лістоў аб сваёй рабоце. Тыднямі Уладзімір Корбан не вылазіў з цахоўнага завода, наладжваў вытворчасць і знаходзіў час пісаць байкі і вершы, поўныя глыбокай жыццёвай мудрасці. У 1950 годзе выходзіць яго першая кніжка «Мы іх ведаем».

Кандрат Кандратавіч Крапіва быў самым чутлівым і ўважлівым настаўнікам байкапісца. Яго парады, парады іншых паэтаў ўплывалі на творчасць Уладзіміра Корбана, і ён выдае кніжку за кніжкай: «Байкі» (1953), «З вецярком» (1957), «Данладныя прыкметы» (1958), «Гарачая прыпарка» (1959), «Дзе гэта вуліца?» (1961), «Сіняк» (1964), «На сваім месцы» (1965), «Свінні ў рэпе» (1968) і іншыя.

Нялёгкі хлеб байкапісца. Я маю на ўвазе сапраўднага, арыгінальнага байкапісца, які ідзе сваім шляхам, байкі якога не зблытаеш з байкамі другіх аўтараў. Што грахі таіць, многія ідуць шляхам дзядулі Крылова. У розных варыянтах і сітуацыях вынарыстоўваюць звароў, ператасоўваючы іх і так і гэтак. У Корбана гэтага не было. Багаты жыццёвы вопыт даваў яму магчымасць выйсці за рамкі традыцыйнага байкапісца.

даньня. Факты з жыцця, востра-палітычная сатыра былі асновай і зместам яго баек. Яны даходзілі да чытача, якім патрабавальным ён ні быў бы. З Уладзімірам Іванавічам было прыемна выступіць перад любой аўдыторыяй, бачыць і радавацца, з якой цэпльнай успрымаліся яго байкі, калі людзі пачыналі гадаць — гэта пра нашага кладаўшчыка Пятра ці Івана напісана... А як важна гучалі яго радкі аб падпальшчыках — вайны! Гэта гаварыў воін-франтавік, рабочы чалавек.

З групай беларускіх і украінскіх паэтаў яму аднойчы прыйшлося выступіць у горадзе Данецку перад шахцёрскай аўдыторыяй. Вядучы папярэдзіў слухачоў, што, маўляў, зараз выступіць наш госць Уладзімір Корбан, прашу цішыні і ўвагі, бо галас у яго слабенькі. І тут Уладзімір Іванавіч на ўсе лёгкія гаркнуў з трыбуны «Зноў халіся!» так, што сцены залы загрымелі. Колькі было тады апладыментаў і рогату! Яго палюбілі і на Украіне, выдалі ў Маскве і Ленінградзе.

Хочацца падрэсліць яшчэ адну рысу незабыўнага чалавекі. Доўгі час Уладзімір Корбан працаваў рэдактарам часопіса «Вожык». Былыя супрацоўнікі рэдакцыі не дадуць схлусціць, як ён сваёй дабротай, цэпльнай і прынцыповасцю згуртаваў выдатны творчы калектыў пісьменнікаў і мастакоў. У часопісе з'явіліся новыя раздзелы і рубрыкі, яго выступленні мелі вялікі рэзананс, выірываючы тых людзей, якія перашкаджалі нашаму жыццю, нашаму поступу наперад. Наш «Вожык» тады заваяваў вялікі аўтарытэт і ва ўсесаюзнага чытача, ідучы ўровень з украінскім «Перцам» і іншымі сатырычнымі рэспубліканскімі часопісамі. З Уладзімірам Корбанам было прыемна працаваць, гутарыць аб жыцці і творчасці. Шкада толькі, што ён рана паінуў нас.

Паэт-камуніст Уладзімір Корбан хоць і папрацаваў у літаратуры не так ужо многа часу, але сваёй творчасцю ўнёс адметны ўклад у беларускую літаратуру, у талі яе складаны жанр, як сатыра і гумар.

Яго байкі і вершы, страсныя і мэтанакіраваныя, будуць заўсёды ў баявым страі.

Рыгор НЯХАЙ.

— І праўда, залежаўся ты, трэба памалу расходжвацца. Тут здаровы—ляж ды без паветра паляжы хоць тры дні, дык галава будзе кружыць, а то хвораму,—прывяла яна і свае меркаванні, бо сама ніколі не пільнавалася аўтобуса, а, як што, падбежкам цераз балота, па гіпатэнзуе, то пакуль той аўтобус, яна і звернецца.

— Я ў магазін зазірну, мо што куплю, а ты—ідзі, ідзі!..—раптам усміхнулася яна, нібы прыхавала для яго нешта добрае і была забылася.

Кузьма ішоў, вітаўся са знаёмымі, адказваў на нескладаныя пытанні таксама нескладана:

- Выпісаўся?
- Ды ўжо ж.
- Дадому?
- Вот цягнуся.

Так ён выйшаў на мост, падаўся па падвышанай брочцы каля балясіны. Злева яго, не збаўляючы хуткасці, праносіліся з ветрам парожнія машыны, ды і нагужаныя не вельмі асцерагаліся: мост быў новы, моцны, бетонны. Кузьма не зважаў на іх. Ён ішоў сваёю дарогаю, пазіраў на раку. Ад веснавой вады яна крыху папаўнела. Вунь той куст летам стаяў з голямымі каранямі, як босы, а зараз, бач, па голле ўлез у ваду. Варушылася радасная надзея: магчыма і рыба прыйшла. «Мо пра тое і Мар'я казалася». Спыніўся, нахіліўся цераз балясіну, і падалося—вада гайдалася, бурбалкі пайшлі. «Вір, пэўна, у паводку вынулася. Вуды б закінучы, але высока з моста». Азіркнуўся, ці не даганяе жонка. Але яе не відно было, і ён пайшоў далей. Рашыў пачакаць унізе, на берэзе. І ён бы сапраўды спусціўся да вады і таптаўся б на берэзе, назіраючы за якой-небудзь чародкай цікаўных малявак, ці выглядаў бы, высочваў невідочую рыбіну; ужо і прыгатаваўся намацаць вышмальцаваны драўляны парэнч, які быў з аднаго боку на гэтай чортавай лесвіцы, але ногі спыніліся, нібы прыраслі,—уніз вяла шырокая, белая, раскрыленая ўнізе лесвіца. Па баках стаялі вялікія гліняныя макітры. Толькі гэтымі макітрамі і адрознівалася лесвіца ад той, па

РАДКІ З ЛЕТАПІСУ

14 верасня 1920 г. — урачыстае адкрыццё Беларускага дзяржаўнага тэатра. Артысты, хор і ўсе прысутныя праспявалі гімн «Інтэрнацыянал». Адбыўся спектакль паводле апавядання Э. Ажэшка «У зімовы вечар» («Рысь») у рэжысуры Ф. Ждановіча. Галоўныя ролі выконвалі Ф. Ждановіч, А. Крыніца і К. Саннікаў. 17 верасня адбылася прэм'ера «Паўлінкі» Я. Купалы, сярод выканаўцаў роляў якой былі Г. Грыгоніс, Ф. Ждановіч і А. Крыніца. Праз год «Паўлінка» іграецца ў рэжысёрскай рэдакцыі Е. Міровіча з У. Крыловічам, Л. Навахацкай і Б. Дольскім у галоўных ролях. У спектакль уведзены аркестр народных інструментаў пад кіраўніцтвам цымбаліста І. Жыновіча.

14 красавіка 1921 г. — прэм'ера «Раскіданага гнязда» Я. Купалы ў рэжысуры Ф. Ждановіча са сцэнаграфіяй А. Марыкса. У ролях — Б. Дольскі, Л. Ржэцкая, І. Ждановіч. Янка Купала ўдзельнічаў у падрыхтоўцы спектакля, прысутнічаў на рэпетыцыях.

На пачатку сезона 1921-22 гг. мастацкім кіраўніком БДТ прызначаны Еўсцігней Міровіч (Дунаеў). У склад мастацкага савета тэатра ўваходзіць З. Бядуля, Я. Дыла, Л. Родзевіч. У гэтым сезоне Е. Міровіч першай выпусціў прэм'еру «На Купалле» М. Чарота з удзелам артыстаў А. Александровіч, Б. Дольскага, Г. Грыгоніса, Л. Навахацкай, К. Пуроўскай. Сцэнаграфія К. Елісеева, музыка У. Тэраўскага.

17 верасня 1921 г. — дэбют у БДТ Уладзіміра Крыловіча (Тумрага ў спектаклі «Хата за вёскай» М. Старыцкага), выдатнага артыста, які сваім талентам, вулканічным тэмпераментам, заглыбленасцю ў духоўны свет героя, пластычнай і высокай культурай сцэнічнай мовы заваяваў першае месца ў трупце.

Жнівень 1923 г. — БДТ выступае ў Маскве як удзельнік паказу дасягненняў беларускай культуры на Усеагульнай сельскагаспадарчай выстаўцы. У Зялёным тэатры, у рабочых клубах сталіцы і ў Крамлі паказаны «Машэка» Е. Міровіча і «На Купалле» М. Чарота. Гледачы і друк высока ацанілі творчы ўзровень пастановак і мастацкую адметнасць спектакляў як паказчык развіцця нацыянальнай сцэны і культуры беларускага народа наогул. Тэатр узнагароджаны ганаровай граматай УЦВК СССР.

СКЛАДАНАЯ гэта справа — ставіць не проста добрыя спектаклі, якія б сваім гарманічным спалучэннем усіх тэатральных кампанентаў выводзілі сцэнічны твор на высокую мастацкую «арбіту», а менавіта тэатральныя творы, што змагаюцца за чалавека, за перамогу гуманістычных ідэалаў. Відаць, гэтая складанасць і з'яўляецца рашаючай прычынай таго відавочнага і бясспрэчнага факта, што купалаўцы за шэсць дзесяцігоддзяў вылучылі са свайго асяроддзя літаральна некалькі рэжысёраў — мастакоў, якія ўмелі не проста «вышываць» прыгожыя і эфектыўныя мізансцэны, а рабіць галоўнае — сваё здзіўленне светам, з'явамі, характарамі пераўтвараць у дзівосную мастацкую «тканіну» сцэнічнага твора і захапляць гэтым глядача, «падказваць» яму шлях да спасціжэння часу і да самаудасканалення. Сярод гэтых некалькіх буйных купалаўскіх рэжысёраў, дзейнасць якіх пазначана ў гісторыі беларускай савецкай культуры як узор натхнёнай творчай працы, — Леанід Рахленка. Заўважым адразу: не так здарылася, што за ім склалася трывалая і справядлівая рэпутацыя выдатнага акцёра, таму, мабыць, значна менш гаворыцца пра яго рэжысёрскую дзейнасць. Між тым, на творчым рахунку Л. Рахленкі спектаклі, якія актыўна і плённа садзейнічалі росквіту купалаўскага тэатра наогул, і ў прыватнасці — станаўленню слаўтай акцёрскай школы нашай беларускай сцэнічнай «Акадэміі», развіццю нацыянальнай драматургіі. Калі мы назавём яго спектаклі, гэта стане відавочным.

З чаго ж пачынаецца рэжысёр?

Вядома, варыянтаў адказу на такое простае, здавалася б, пытанне — шмат. Адзін з іх — рэжысёр складаецца з былога або з будучага (неабавязкова рэальна існуючага) артыста. І ў дачыненні да Л. Рахленкі гэта асабліва прыдатна, хаця з'ява такая больш складаная.

У гэтым сэнсе маладому артысту Рахленку пашанцавала — у яго рэжысёрскія здольнасці адразу паверылі. Гэта, праўда, зусім не азначае, што пачынаючы рэжысёр трапіў у нейкую своеасаблівую тэатральную «цяплицу». Як вядома, тэатральнае жыццё 30-х гадоў было надзвычай складанае, бурлівае, супярэчлівае, часам з няўтульнымі «скразнякамі». Аднак у галоўным — творчай атмасферы — яму сапраўды пашчасціла: Еўсцігней Афінагэнавіч Міровіч у 1929 г. паверыў маладому акцёру, паверыў ягонай цікаўнасці да рэжысёрскай прафесіі і ўсяляк падтрымліваў гэты агеньчык у душы пачаткоўца...

Напісалі — і ўзнікла думка: якія добрыя традыцыі былі ў купалаўцаў, што іх ніяк нельга забываць і сёння! Вось і гэта зрацікаўленая, тактоўная і добразычлівая падтрымка маладога акцёра, які працягваў інтарэс да рэжысуры. Тагачасны мастацкі кіраўнік бачыў у гэтым (і вельмі справядліва) адзін з магутных і плённых «рухавікоў» падрыхтоўкі нацыянальнай спецыялістаў тэатральнай справы.

У снежні 1930 г. тагачасны Першы БДТ паказаў глядачам сваю чарговую прэм'еру — спектакль па п'есе Н. Нікіціна «Лінія агню». У праграмцы, побач з імем слаўтага Е. Міровіча, стаяла і нікому не вядомае: «Л. Рахленка». Так адбылося яго рэжысёрскае «хрышчэнне». Сапраўднае прызнанне да Леаніда Рахленкі, як цікавага і адметнага рэжысёра, прыходзіць у сярэдзіне і другой палове трыцятых гадоў, калі ён ажыццявіў пастаноўку п'ес «Жыццё кліча» У. Біля-Бела-

царкоўскага, «Ваўкі і авечкі» А. Астроўскага (гэта быў наогул першы зварот купалаўцаў да спадчыны вялікага рускага драматурга), «Падзь Сярэбраная» М. Пагодзіна, «Скупы» Ж. Мальера. Тады ж у садружнасці з Л. Літвінавым ён паставіў «Канец дружбы» К. Крапівы і «Салавей» З. Бядулі, з К. Саннікавым — «Партызаны», з І. Раеўскім — «Хто смяецца апошнім» па творах К. Крапівы. Гэта і ёсць той пералік работ, якога дастаткова, каб пераканацца ў бясспрэчным — у разнастайнасці

ноўкі гэта творы, якія маглі найбольш дакладна выявіць эстэтычную і грамадзянскую пазіцыю купалаўцаў. Цікава і, на наш погляд, прынцыпова важна (гэта гучыць вельмі актуальна для дэінтэлектуальнага, што амаль усе драматургічныя творы, якія ён ставіў, былі найбольш блізкія яго мастацкай пазіцыі, яго светаўспрымання).

Вядома, што Рахленка-рэжысёр шмат зрабіў для развіцця нацыянальнай драматургіі. Аднойчы і сам напісаў і паставіў п'есу, хаця сёння адно-

былі дакладна і тонка вызначаны задачы выканаўцаў кожнай ролі, месца кожнай дзейнай асобы ў агульнай задуме. Сузор'ю ж акцёрскіх работ у камедыі можна толькі пазайздросціць: Г. Глебаў — Туляга, Б. Платонаў — Зёлкін, Л. Рахленка — Гарлахвацкі, Л. Ржэцкая — цётка Каця, Г. Грыгоніс — Нічыпар, В. Пола — Ганна Мікалаеўна, С. Станюта — Зіначка... І няма, відаць, вялікай патрэбы падрабязна гаварыць пра такі папулярны спектакль, пра мастацкія прынцыпы яго рашэння. Паспрабуем узнавіць

Кандрат Крапіва і Леанід Рахленка.

ВЕРНАСЦЬ ТЭАТРУ, ЧАСУ, САБЕ

творчых інтарэсаў маладога рэжысёра, яго спроб асэнсоўваць розныя жыццёвыя матэрыялы. Вядома, было б наіўна сцвярджаць, што ўсе гэтыя спектаклі аднолькава вызначалі ўсім прыкметамі сапраўднай мастацкай з'явы. Своеасаблівы і адметны рэжысёрскі почырк Л. Рахленкі склаўся менавіта ў час стварэння гэтых сцэнічных твораў. Пачырк гэты зусім не каліграфічны (калі наогул ёсць такі ў рэжысёраў), і галоўнае ў ім — зразумеласць... (Хіба мала мы пабачылі за апошнія гады ў тэатрах пастановак, у якіх проста немагчыма было прачытаць ні сэнсу, ні зместу — такім незразумелым, у духу сцэнічнага «авангарду» і слаўтага «самаяўлення», почыркам былі яны «напісаны»).

Відаць, гэтая «зразумеласць» рэжысёрскага почырку Л. Рахленкі ішла ад таго, што ён заўсёды добра ведаў, дзеля чаго, дзеля якой мэты ствараў свой сцэнічны твор. Гэта — па-першае. Па-другое, з'яўляючыся сам акцёрам (ды яшчэ якім акцёрам!), ён заўсёды імкнуўся да тонкай і выразнай распрацоўкі выканаўчай партытуры спектакля. І ў пераважнай большасці яго пастаноўкі могуць служыць відавочным узорам сапраўднай акцёрскай ансамблевасці.

У творчым актыве Л. Рахленкі — сатырычныя і лірычныя камедыі, романтичныя мелодрамы, гераічныя і псіхалагічныя драмы. Бытапісалніцтва менавіта ў сваім знорок прыземленам зарыванне — падкрэслілі — ніколі не цікавіла яго як мастака. Бытавая ж канкрэтнасць заўсёды абаніралася на пэўную сацыяльную акрэсленасць думкі. Спектаклі вызначаліся яснасцю ідэйна-эстэтычных прынцыпаў, дакладнасцю вобразнай структуры, глыбінёй псіхалагічнай распрацоўкі сцэнічных характараў. І яшчэ адна важная асаблівасць творчасці — у якія б аддаленыя часы ні выпраўляў драматургічны матэрыял рэжысёра, трактоўка яго заўсёды была скіравана ў сучаснасць і толькі сучаснасць. Гэта была акрэсленая мастацкая пазіцыя, якой Л. Рахленка прытрымліваўся заўсёды, нягледзячы на розныя плыні і ветры зменлівай тэатральнай моды.

У выбары п'есы рэжысёр кіраваўся, вядома, сваімі асабістымі схільнасцямі, густам і ўяўленнем аб патрэбах часу. Перш за ўсё браў ён да наста-

сіцца да таго драматургічнага эксперыменту з пэўнай самаіроніяй. Глыбокая перакананасць у тым, што плённае развіццё роднага тэатра немагчыма без паспяховага развіцця арыгінальнай драматургіі, заўсёды падштурхоўвала Леаніда Рыгоравіча да пэўных захадаў. Першы з канкрэтных прыкладаў такіх захадаў — супрацоўніцтва з вядомым беларускім пісьменнікам Змітраком Бядулем.

Тэатр здолеў захапіць пісьменніка ідэяй інсцэніраваць апавесць «Салавей». У доўгіх бяседах З. Бядуля спрыяў крышталізацыі рэжысёрскай задумы і вырашыў: пісаць трэба зусім новы твор — п'есу па матывах апавесці. Неўзабаве такая п'еса з'явілася. Пачаліся напружаныя рэпетыцыі, у час якіх пісьменнік рабіў шмат паправак у рукапісе п'есы, дапісваў цэлыя эпізоды. Леанід Рахленка быў не толькі адным з пастаноўшчыкаў, а і выконваў галоўную ролю — Сымона. Тут, як і ў многіх іншых спектаклях, рэжысёр дапоўніў акцёра, акцёр — карэжыраваў рэжысёра.

Як рэжысёр, заўважым, Л. Рахленка ніколі «не даігрываў» за акцёра. Гэта быў яго мастацкі прынцып.

Героіка-рамантычны пафас спектакля «Салавей» вынікаў з яго антыпрыгоннай накіраванасці, са сцвярджэння значнасці і выключнай каштоўнасці чалавечай асобы. На канкрэтных гістарычных фон дакладна і праўдзіва праекціраваліся лёсы людзей.

Прайшоў час, і Леанід Рыгоравіч зноў звярнуўся да «Салаўя», самастойна паставіўшы новы варыянт п'есы. Гісторыя для яго — не толькі даўніна, этнаграфічная рэстаўрацыя. Гісторыя — лёс народа, традыцыі народа, духоўная і сацыяльная спадчына яго. Урок і здабыткі правяраюцца часам і сучаснасцю. З гэтых пазіцый і падшоў Л. Рахленка да свайго новай рэдакцыі спектакля «Салавей».

А якая хваляючая старонка нашага культурнага жыцця — стварэнне спектакля, які стаў класікай не толькі ў беларускім, але і наогул у шматнацыянальным савецкім тэатры, — «Хто смяецца апошнім», К. Крапівы. Колькі высокіх ацэнак было дадзена спектаклю, колькі напісана ўзрушаных рэцэнзій, захапленняў-артыкулаў! І гэта зусім справядліва. У жанравай плыні спектакля

тую малавядомую шырокаму колу чытачоў старонку, якая папярэднічала самому працэсу стварэння спектакля: як «прышла» п'еса ў тэатр, якіх грамадзянскіх і чалавечых намаганняў гэта каштавала Леаніду Рыгоравічу — яе, дазволім так сабе яго назваць, паўпрэду ў розных інстанцыях.

Кандрат Крапіва прынёс свой твор у тэатр у 1938 г. Сатырычны зарад камедыі выклікаў самыя розныя адносіны. Адно з захапленнем прымалі, другія — адмаўлялі, трэція — чакалі... Леанід Рыгоравіч прыняў адразу і назавсёды. Ён прапанаваў прывесці чытку сатырычнага твора Крапівы на прадпрыемствах і ўстановах Мінска. Слухаць станоўчы «мемарандум» падтрымаў тэатр. Было вырашана ўключыць п'есу ў дэкадны рэпертуар. Ажыццявіў пастаноўку павінны былі І. Раеўскі — рэжысёр МХАТ і мастацкі кіраўнік дэкады — Л. Рахленка. Але тут умяшалася тагачаснае Упраўленне па справах мастацтва — нельга. Што рабіць? Леанід Рыгоравіч — тады мастацкі кіраўнік тэатра — не разгубіўся і не зляжыў «зброі». Ён прапанаваў прачытаць п'есу першаму сакратару ЦК КП(б) Беларусі тав. Панамарэнку. Чытаў сам. «Калі я перагарнуў апошнюю старонку, — успамінае Леанід Рыгоравіч, — пачуліся апладысменты. Мы адчулі, што перамога на баку Кандрата Крапівы». Так п'еса атрымала права на купалаўскую сцэну.

Шчырай садружнасцю сталі ўзаемаадносіны Рахленкі-рэжысёра з Аляксандрам Карнейчуком. Купалаўскаму рэжысёру быў цікавы той жыццёвы пласт, які ўзнімаў у сваіх п'есах украінскі драматург, яго своеасаблівая псіхалагічная манера пісьма, яго глыбокае разуменне аб'ектыўных законаў жыцця і прынцыпаў іх адлюстравання на сцэне. Упершыню Л. Рахленка сустрэўся з пісьменнікам, калі рыхтаваў ролю Бераста ў спектаклі «Платон Крэчат». Неўзабаве сустрэўся і як пастаноўшчык камедыі «У стэпах Украіны».

П'еса — пра жыццё калгаснай вёскі, яе паўсядзённы побыт, яе перспектывы. Канфліктная сітуацыя — барацьба перадавога з адсталым — як бы набірала другое дыханне ў гэтым спектаклі, дзякуючы вынаходліваму рэжысёрскаму рашэнню, выдатным акцёрскім работам У. Уладзімірскага, Л. Ржэцкай, Г. Грыгоніса,

Некалькі слоў аб самой прафесіі. Пра яе гавораць, што гэта прафесія веку і што яна старая, як свет. Яе называюць тэхнічнай эстэтыкай і прамысловым мастацтвам, мастацкім канструяваннем і дызайнам. Парознаму адлічваюць яе ўзрост: і ад эпохі Адраджэння, і ад прамысловай рэвалюцыі, ад пачатку нашага веку, ад дваццатых гадоў.

У літаральным перакладзе з англійскай слова «дызайн» азначае «малюнак» або «праэнт», аднак, стаўшы вызначэннем роду дзейнасці, яно страціла свой першапачатковы сэнс. Зараз пад гэтым тэрмінам разумеюцца дзейнасць мастака ў прамысловасці. А па вызначэнні выдатнага італьянскага архітэктара і дызайнера Джыю Понці, «дызайн — стварэнне ўсёй прадметна-прасторавай сферы, усёга візуальна ўспрымаемага асяроддзя». І гэта сапраўды так. У нашы дні, калі індустрыялізацыя ў той ці іншай форме закрывае ўсе сферы нашага жыцця, немагчыма знайсці галіну сацыяльнай практыкі развітых краін, у якой не прымаюць удзелу дызайнер.

Дызайнер праектуюць дзіцячыя цацкі і прамысловае абсталяванне, працуюць над друкарскімі выданнямі і тэлевізійнымі праграмамі. Без працы дызайнера было б немагчыма паспяхова правядзенне Алімпійскіх гульняў і міжнародных фестываляў. Дызайн — цесна звязаная з архітэктурай. Пра вядомых доўгіх нашых стагоддзя Ле Карбюзье, Алвара Аалто, Хендэс Танге можна сказаць, што яны вялікія дызайнеры. Многа агульнага ў дызайнера з дэкаратыўным мастацтвам.

Дызайн, як род дзейнасці, існаваў з пачатку ўзнікнення прамысловасці, а як прафесія аформіўся толькі ў пачатку дваццатага стагоддзя. Афіцыйна першым дызайнерам быў Петэр Берэнс. Сёння для нас прывычнае паняцце «фірменны стыль», а першы вопыт па яго стварэнні быў ажыццэлены толькі ў 1907 годзе. Берэнс, які працаваў у нямецкай фірме АЭГ, вырашыў як адзіную сістэму архітэктуру вытворчых нарпусоў і гандлёвых прадстаўніцтваў, прадукцыю фірмы, рэкламу і графіку гандлёвай дакументацыі. Але па сапраўдnamу дызайн зацвердзіўся ў прамысловасці толькі праз 22 гады. У гады эканамічнага крызісу дызайн звярнуў на сябе ўвагу прадпрыемнікаў перш за ўсё як эфэктывы сродак збыту прадукцыі. Паміж 1907 і 1929 годам стаіць так званы «акадэмічны дызайн Баухаўза». «Баухаўз» — назва навучальнай установы, па сутнасці, першага ў свеце інстытута дызайна. Там былі распрацаваны яго тэарэтычныя асновы. Да вялікага крызісу 30-х гадоў у заходняй эканоміцы на прамысловае мастацтва глядзелі з неапатраўдзенай прадзятасцю. Крызіс змяніў гэты погляд.

Тэарэтычны дызайн у спалучэнні з практычнымі магчымасцямі вытворчасці даў значны эфект. У тым жады і былі сфармуляваны асноўныя якасці, якім павінен адпавядаць прадукт дызайна: функцыянальнасць, канструктыўнасць, эканамічнасць, эстэтычная выразнасць.

У нашай краіне дызайн бярэ свой пачатак ад канцэпцыі «вытворчага мастацтва» 20-х гадоў. Для гэтай канцэпцыі характэрны ярка выражаны тэхніцызм; любое мастацтва, апрача «вытворчага», безгаворачна адваргалася — «мастацтва новага свету будзе вытворчым або яго не будзе наогул!» Такі максімізм няцяжка растлумачыць. Краіна пераадолявала разруху і голад, толькі што закончылася грамадзянская вайна. У гэтым праграмным лозунгу ў своеасаблівай форме адлюстроўваўся заклік да індустрыялізацыі краіны.

Хоць дызайн у 20-я гады быў больш эстэтычнай праграмай, чым рэальнасцю вытворчасці, таму што практычныя магчымасці нашай індустрыі былі вельмі абмежаваны, многае са зробленага ў той час складала сёння прадмет нашай законнай гордасці. Дастаткова ўспомніць дзейнасць В. Татліна, І. Леанідава, К. Малевіча.

Індустрыялізацыя краіны, уздым жыццёвага ўзроўню насельніцтва забяспечылі значны прагрэс усіх галін жыцця ў 30-я гады. Ужо на сусветных выстаўках 1937 года ў Парыжы і 1939 года ў Нью-Йорку савецкае мастацтва, савецкі дызайн паўстае аформленай мастацкай сістэмай. Савецкі павільён на Сусветнай нью-йорк-

скай выстаўцы 1939 года наведвала больш за шаснаццаць з палавінай мільёнаў чалавек.

Адна з буржуазных газет канстатавала факт: «Як ні прыняжае патрэба зрабіць такое прызнанне, але рускія бальшавікі амаль зацымлілі ўсе астатнія на нью-йоркскай выстаўцы...»

Цяжка пераацаніць дасканаласць работы, каласальны размах усёй экспазіцыі і ўмелую падачу экспанатаў.

Затым былі сусветныя выстаўкі ў розных гарадах на розных кантынентах.

Віктор Гюго калісьці сказаў, што міжнародныя выстаўкі

на-мастацкі інстытут. Кожны год на прамысловыя прадпрыемствы, у практычны і навукова-даследчыя інстытуты прыходзяць выпускнікі мастацка-прамысловага факультэта БДТМІ. Сярод іх — спецыялісты па інтэр'еры і мэбелі, керамісты і мастакі па метале.

У праблемах, з якімі кожны з іх сутыкнецца на сваім участку вытворчасці, шмат агульнага. Таму на прыкладзе адной дызайнерскай прафесіі можна рабіць некаторыя агульныя вывады. Я звярнуся да прыкладу дызайнераў, у дыпламах якіх запісана: «спецыяльнасць — прамысловае мастацтва».

станне на такой рабоце дызайнера неапраўдана. Вышэйшая адукацыя абыходзіцца дзяржаве нятанна, і калі малады спецыяліст пазбаўлены магчымасці працаваць па прафесіі, то гэта прамая страта.

Наступная праблема, якая патрабуе свайго вырашэння, — неадпаведнасць спецыфіцы работы і спецыялізацыі, па якой дызайнер праходзіць навучанне. Спецыяльнасць «прамысловае мастацтва» аб'ядноўвае не менш чым чатыры спецыялізацыі: мастацкае канструяванне прамысловага абсталявання і сродкаў транспарту, мастацкае канструяванне тавараў куль-

род мастакоў-канструктараў, якая абарочваецца значнымі стратамі для народнай гаспадаркі.

Дызайн — гэта нешта большае, чым праентаванне зручных, прыгожых рэчаў. Бо асяроддзе, у тым ліку і матэрыяльнае, фарміруе асобу. Можна без перабольшання сказаць, што дызайн — гэта праентаванне ладу жыцця. Але для ажыццяўлення гэтай важнай сацыяльнай задачы мала прафесійнага майстэрства дызайнера, неабходны яшчэ і умовы, у якіх яно будзе рэалізавана. Бо мастак-канструктар — гэта толькі адно са звянаў вытворчасці. У рэалізаваным праекце — праца тысяч людзей. З гэтай прычыны я яшчэ раз спалінуся на словы К. Ракіцкага: «На жаль, частка мастакоў, якія працуюць у прамысловасці, дзякуючы пагардзе да спецыфікі іх працы, нярэдка страчваюць на вытворчасці сваю творчую кваліфікацыю і паступова ператвараюцца ў рамеснікаў. Патрабуюцца заканадаўчыя пастановы аб становішчы мастака ў прамысловасці, таму што не ў інтарэсах дзяржавы ад кваліфікаваных мастакоў атрымліваць радавую рамесную прадукцыю. Апрача таго, дзяржаўная прамысловасць; за малым выключэннем, арганізавана ў нас такім чынам, што ўдзел мастака ў вытворчасці не прадугледжваецца. Зараз у прамысловасці патрэбна сур'ёзная, паслядоўная, творчая работа мастака. Патрэбна адзіная дзяржаўная палітыка ў гэтым вялікім пераўтварэнні нашай прамысловасці. Асабісты густ і мастацкая культура прадстаўнікоў гандлюючых арганізацый, якія зараз фактычна і вызначаюць эстэтычную праграму нашых прадпрыемстваў, не могуць вырашаць такую складаную праблему, якая патрабуе навуковага і высокакваліфікаванага падыходу».

Гэта сказана дзесяць гадоў назад, але, на жаль, захоўвае сваю актуальнасць і сёння.

Пакуль яшчэ дызайнер — прафесія даволі рэдкая. У той час як патрэбы вытворчасці патрабуюць, каб яна стала масавай. Але проста павялічыць колькасць дызайнераў яшчэ не значыць вырашыць праблему. Неабходна ў заканадаўчым парадку дакладна вызначыць месца дызайнера ў структуры вытворчасці...

Так, пасля дыплама ўсё толькі пачынаецца. І не толькі ў тваім прафесійным лёсе. Канец адной справы — гэта абавязкова пачатак другой. Дызайнер ніколі не змогуць падвесці рысу сваёй дзейнасці, ніколі не змогуць сказаць, што ім больш няма чаго рабіць. Задачы, якія стаяць перад краінай, велізарныя, і вялікую ролю ў іх вырашэнні належыць адыграць дызайну.

Тое, што нашы дызайнеры здольны вырашаць такія задачы, пераканаўча паказала мажскаўская Алімпіяда. Цырымоніі адкрыцця і закрыцця Гульняў, правядзенне спартыўнага ўзроўня арганізацыйнага дызайна. Іншы прыклад — графічны дызайн, прывычны нам піктаграмы відаў спорту. У час Гульняў яны былі ўсюды: на алімпійскіх білетах, на плакатах, на мастацкіх панно. Мы цалкам маглі выкарыстаць дзеля нашай Алімпіяды сістэму піктаграм, якая распрацавана яшчэ для Гульняў 1972 года дызайнерам з ФРГ Айхерам. Так, напрыклад, зрабілі арганізатары манрэальскай Алімпіяды. Але для Маскоўскіх гульняў былі створаны новыя піктаграмы. Іх аўтар — Мікалай Бялкоў. Па сваім мастацкім узроўні і па інфармацыйнасці яны не саступаюць піктаграмам Аўхера, а тыя лічацца дасканалымі. Ні з чым не параўнальны поспех алімпійскага Мішы, створанага Віктарам Чыжыкавым. Алімпіяда — «зорны час» савецкага дызайна. Вядома, не ўсім займацца Алімпійскімі гульнямі і фестывалямі. Але каб свята ўдалася, неабходна ўпарта, штодзённая праца многіх.

«Спецыяльнасць: прамысловае мастацтва» — запіс у дыпламе; «пасада: мастак-канструктар» — запіс у працоўнай кніжцы. Калі б у гэтых дакументах была графа «прызванне», то можна было б напісаць «прызванне: «дызайн».

П. ВАСІЛЕУСКІ, дызайнер.

СПЕЦЫЯЛЬНАСЦЬ: ПРАМЫСЛОВАЕ МАСТАЦТВА

«...з прысваеннем кваліфікацыі мастак-канструктар». Нават не верыцца, што гэтыя словы звернуты да цябе. Няўжо ўсё скончылася? Хоць, калі разабрацца, усё толькі пачынаецца. Толькі

што ты быў студэнт, а з гэтага моманту — дызайнер, дыпламаваны спецыяліст. Як складзецца прафесійны лёс, пакажа час. Вядома ж, будуць праблемы, але ў гэтую шчэліваю мінуту пра іх не хочацца думаць.

падводзяць «баланс цывілізацыі». У гэтым плане можна адзначыць, што «гваздом» Парыжскай сусветнай выстаўкі 1867 года быў наветраны шар, выстаўкі 1900 года — кінематограф і аўтамабіль. Цэнтральным экспанатам Брусельскай выстаўкі 1958 года стаў савецкі штучны спадарожнік Зямлі. Але было б няправільным сцвярджаць, што ў гісторыі нашага дызайна ўсё было гладка. Як піша К. Ракіцка, аўтар многіх савецкіх экспазіцый на міжнародных выстаўках: «У нас існавала заганная практыка, калі мастак ствараў унікальныя рэчы, прызначаныя толькі для выставак і музеяў. Але нельга сказаць, што мастакі рабілі непатрэбную справу. Ва ўнікальных узорах адточвалася майстэрства, вызначаўся напрамак, зацвярджаўся эстэтычны густ».

Паваротным момантам у практыцы дызайн-дзейнасці стала пастанова Савета Міністраў СССР «Аб паліпшэнні якасці прадукцыі машынабудавання і тавараў культурна-бытавога прызначэння шляхам укаранення метадаў мастацкага канструявання» 1962 г. Прагрэс у параўнанні з шасцідзясятымі гадамі значны. Сам за сябе гаворыць узростшы попыт на нашу прадукцыю за мяжой. Савецкія тавары паспяхова канкуруюць на сусветным рынку з прадукцыяй заходніх фірм. Створаны Усесаюзнае навукова-даследчы інстытут тэхнічнай эстэтыкі, які з'яўляецца членам Міжнароднага савета арганізацый па мастацкім канструяванні. Прызнаннем высокага ўзроўню савецкага дызайна з'явілася правядзенне ў Маскве IX кангрэсу гэтага савета.

Сярод навучальных устаноў, якія рыхтуюць дызайнераў, — Беларускі дзяржаўны тэатраль-

Першая цяжкасць, з якой сутыкаецца малады спецыяліст, — гэта работа ў непрывычным асяроддзі. Нешта падобнае адчувае любы малады спецыяліст, не толькі дызайнер, бо, каб ужыцца ў калектыву, патрэбны час. Аднак у становішчы дызайнера ёсць свае асаблівасці. Так, інжынер працуе сярод інжынераў, журналіст — сярод журналістаў, а мастак-канструктар часцей за ўсё працуе ў адзіночку, хоць і знаходзіцца ў калектыве. Так адбываецца таму, што ён працуе ў кантакце са спецыялістамі іншых прафесій, якія маюць часта вельмі прыблізнае ўяўленне, што такое дызайн. Відаць, было б нядрэнна, каб, падобна да таго, як дызайнер атрымлівае некаторыя інжынерныя веды, інжынер атрымліваў б веды па дызайне. Гэта намнога палегчыла б прафесійны кантакт. У існуючых жа ўмовах, калі няма з кім сябе параўноўваць, няма з кім раіцца, калі дызайнер, па сутнасці, адзіны суддзя свайго прафесійнага ўзроўню, няцяжка страціць кваліфікацыю. Зразумела, такое становішча не ўсюды. Напрыклад, у арганізацыях, якія маюць значны штат дызайнераў (Беларускі філіял ВНИИТЭ), такіх праблем не ўзнікае.

Назва прафесіі «мастак-канструктар» часам разумеюцца кіраўнікамі прадпрыемства павольму. Калі «мастак» — пішы лозунгі і малой насценгазету. Гэта значыць, дызайнера, чалавека, які на працягу пяці гадоў вывучаў тэхнічныя дысцыпліны, інжынерную і сацыяльную псіхалогію, тэорыю колеру, асвойваў малюнак, жываніс, праектаванне, — такога чалавека выкарыстоўваюць як звычайнага афарміцеля. Я не маю нічога супраць працы мастака-афарміцеля, але выкары-

турна-бытавога прызначэння, прамысловае графіка і упакоўка, рэклама і арганізацыя выстак. На вытворчасці гэта не заўсёды ўлічваецца, і дызайнеру даводзіцца па ходу перавучвацца. Дапусцім, студэнт спецыялізуецца на прамысловай графіцы, вывучаў тэхналогію паліграфіі, магчымасці фатаграфіі, канструкцыю друкарскіх выданняў, а яго выкарыстоўваюць як канструктара бытавых вырабаў. У гэтай рабоце яму неабходны зусім іншыя веды — тэхналогія пластыка, металаў, эрганоміка.

Можна, вядома, на ўсякі выпадак вучыць студэнта ўсяму пакрысе, каб ён мог працаваць у любой сферы. Але ці не акажацца малады спецыяліст у выніку такой вучобы рознабковым недавучкам?

Самы прости выхад — даць дызайнеру работу, якая адпавядае яго спецыялізацыі.

Нельга згадзіцца таксама з тым, што ў канструктарскіх бюро дызайнера часам прыцяваюць да работы толькі на заключнай стадыі: калі мастак павінен «прыгожа намалюваць» тое, што прыдумалі канструктары. Так адбываецца з прычыны адсутнасці прафесійнага кантакту паміж дызайнерам і інжынерам.

Бываюць сітуацыі, калі, не ўлічваючы спецыфікі працы дызайнера, устаўноўваюцца вельмі жорсткія тэрміны. У гэтых умовах няма часу вывучыць аналіз, правесці сур'ёзны перадапрактны аналіз. Вынік адпаведна. Свядома праектуецца халтура, якая не будзе мець збыту. А значыць, дарэмна траціцца дзяржаўныя грошы, не гаворачы ўжо аб маральных стратах.

Як вынік усяго сказанага вышэй — цякучасць кадраў ся-

Хведар ЧЭРНЯ

Начная навальніца

Гром гуляе вясельна.
Што ж, заручыны, як ні кажы.
Мякіш цемры вясенняй
Разразаюць маланак нажы.

Вёска слухае моўчкі.
Ну, а поле чакае пітва.
Навальнічнаю ноччу
Хутка выбухне ўгору трава.

І ахрыплі ўсе пеўні,
І ніводнага з іх не чуно.
Дзесьці дзверы прапелі,
І святлом паласнула акно.

Значыць, ранак. Нясмела
Ружавата зацеліўся ўсход.
Адышла, адшумела
Ноч у зыркім салюце грывот.

Вёска свеціцца, як вітрына,
Пад нябесным блакітным шатром.
І з апошняй хмурынай
З'ехаў некуды гром.

А тут гавораць не па-наску.
Сюды я трапіў па ахвоце.
Мне сумна ўсё ж без — «калі ласка»
І без прывычнага — «дазвольце».

Падчас забудзешся на месца,
Дый малэціць пачнеш па-свойску,
І на цябе, як на прышэльца,
Глядзяць у краме ці з кіёска.

І надакучае ўсё болей
І сосен шум, і шум прыбою,

І заплывае сэрца болем,
Калі гаворыш сам з сабою.

Тады ляціш да тэлефона.
О, бласлаўленыя хвіліны!
Пацешным шчэбетам і званам
Ірвецца з трубка голас сына.

Пасля ўжо нешта скажа жонка,
Паспагадае і суцешыць...
І абрываецца гамонка.
Зноў вешай нос і трубку вешай.

Зноў заўважаеш, як страляе
Шасейка ў край наш запаветны
І, мусіць, у душу цяляе,
Бо раніць сумам несусветным.

Разысціся — разам парашылі,
Каб далей — ад здрады ці бяды.
Разышліся. Разам патушылі
Той касцёр, што саграваў гады.

За трыццатай вярстой на дарозе жыцця
У жалбе то дубкі, то асіны.
Хлопцы, хлопцы! Так рана. Над сном
небыцця
Кружаць выраем нашы ўспаміны.

Зноў у космас Радзіма сыноў пасылае,
І ляцяць, свецяць зоркамі ў небе
начным.

І ад іх, мусіць, гэтак святочна світае
Над планетай і над чалавецтвам усім.

Усё прайшло. І вёсны ў звоне,
І свята песень, і радзін.
Ды ўсё, што звязвае іх сёння —
Адзіны сын, адзіны сын.

А на зямлі то вір жыцця, то сон.
І час імчыць усё хутчэй, хутчэй...
Ах, проза, залатая проза дзён
І светлая паззія нэчэй.

Вёска-дзеўчына ўсё модніцца.
А чаму б ёй так не жыць?
І за горадам, як водзіцца,
З юнай дзёржасцю бяжыць.

Лётаеш уподручкі з вясною,
А мяне ўжо восень валачэ.
Добра, што паміж табой і мною
Ходзіць лета, цёплае яшчэ.

Нахопіцца вечар і зорка прагляне,
Ад лесу пацягнецца мроіва ночы.
Палоска ж ракі, што схавана ў тумане,
Як белая пасмачка ў косах дзявочых.

ЖЫЦЦЁ ПРАЛЯЦЕЛА З Н І Ч К А Й

Гэтаму надзвычай таленавітаму чалавеку наканавана было пражыць няпоўных сорак пяць гадоў, а творча працаваць менш чым дзесяць. Аднак і за такі кароткі час ён зрабіў шмат. Я маю на ўвазе Міхалая Каспяровіча, беларускага савецкага этнаграфіа, мова- і літаратуразнаўцу, які ў свой час быў навуковым сакратаром Цэнтральнага бюро краязнаўства пры Інбелкультзе і адначасна сакратаром краязнаўчага часопіса «Наш край». Ён непасрэдна кіраваў краязнаўчым рухам у Беларусі. Радагаваў прысланыя з месца матэрыялы, часта выязджаў у камандзіроўкі — у тым ліку і за мяжу — для азнаямлення з пастаноўнай там краязнаўчай работай,

удзельнічаў у навуковых эксперыментах. М. Каспяровіч апублікаваў звыш 250 прац: нааграфій, артыкулаў, рэцэнзій, навуковых інфармацый. Уражвае надзвычайная шырыня іх тэматыкі. Гэта даследаванні па краязнаўстве, гісторыі, этнаграфіі, фальклору, мастацкай літаратуры, жывапісе, архітэктуры, асвеце, тэатры, мовазнаўстве і інш. З іх асабліва увагі заслугоўвалі такія кнігі, як «Беларуская архітэктура» (1925), «Беларуска-расійскі слоўнік» (1925), «Віцебскі краёвы слоўнік» (1927), «Краязнаўства» (1929).

У перыядычным друку свае артыкулы і рэцэнзіі М. Каспяровіч часта падпісваў крыптанімамі М. К., М. І., К-ч і розны-

мі псеўданімамі: Аляксін М., Вольмар М., Менскі, Мінас, Ляўрскі М., Слуцкер, Стаход Алякс і інш.

М. Каспяровіч быў таксама вопытным перакладчыкам з рускай, украінскай і нямецкай моў. Ён, дарэчы, пераклаў на беларускую мову зборнік твораў У. І. Леніна «Новая эканамічная палітыка. Артыкулы і прамовы» (1926).

Шкада, што не ўсе завяршаныя і падрыхтаваныя вучоным да друку працы і фальклорныя матэрыялы пачыталі свет. Некаторыя з іх не былі своечасова апублікаваны і потым згубіліся. Так, як стала вядома з тагачасных крыніц і пра што сведчаць родзічы М. Каспяровіча, ім былі напісаны манаграфіі пра беларускі арнамент, пра краязнаўчы рух, асвету і культуру ў Фінляндыі і ў прыбалтыйскіх краінах, падрыхтаваны зборнікі нарысаў «На мастацкім шляху», «На тэмы асветнага краязнаўства», літаратурна-крытычных артыкулаў «Іскры», зборнік звыш 500 беларускіх народных казак і легенд уласнага запісу і манаграфія па гісторыі вугальнянага распрацоўвання ў Сібіры.

Іван ГЕРМАНОВІЧ, кандыдат філалагічных навук.

На здымку: З. Бядуля, М. Каспяровіч, У. Дубоўка (злева направа). Фота 1925 года.

ТВОРЧЫ ПАРТРЭТ... БЕЗ ТВОРЧАСЦІ

У праграме перадач БТ апошняга ліпеняснага тыдня тры перадачы пазначаны адной рубрыкай: «Творчыя партрэты». Народны мастак БССР А. Анікейчык. Народны артыст БССР

Ю. Траян. Кінарэжысёр Л. Нячаеў. Знаёмыя прозвішчы майстроў мастацтва, якія шмат і плённа працуюць, чыя творчасць дае падставы для змястоўнай і цікавай размовы...

Глядзім першую перадачу — пра скульптара А. Анікейчыка. Гаворку адчуваем зусім іншы падыход, іншы почырк. І адразу па першых кадрах відаць рэжысёр. У вылізным тэатральным класе — двое: балетмайстар і танцор. Ідзе рэпетыцыя, адшліфоўваецца кожны рух, кожны жэст. У артыста стомлены твар, упарта сціснутыя вусны, а балетмайстар не спыняецца: «Юрачка, паспрабуй яшчэ раз! Цяжка? Абкруці чым-небудзь калені, а то зноў трапіш на бальнічны! Паўторым! Так, так, яшчэ раз...» І раптам наплывам (двайнай экспазіцыя) — Ю. Траян на сцэне: лёгкасць рухаў, дакладнасць жэстаў, адухоўленасць! На нашых вачах адбываецца цуд.

Нарэшце, камера пераносіць нас у майстэрню самога А. Анікейчыка, дзе мастацтвазнавец Б. Крэпак знаёміць нас з яе гаспадаром. Скульптар раскавае пра сваё ваеннае дзяцінства, пра свае работы, пра паездку ў Злучаныя Штаты Амерыкі на адкрыццё помніка народнаму песняру Янку Купалу, пра мемарыяльны комплекс «Прапыў» і шмат яшчэ пра што. На перадачу адпущана гадзіна — можна і пагаварыць. Мноства фактаў, сустрэч, але яны не толькі не паглыбілі нашых ведаў пра мастака, але і не пашырылі іх. Пра тэму вайны і тэму сучаснасці, пра месца партрэта ў творчасці мастака, пра ўдзел у стварэнні мемарыяльных комплексаў мы ўжо чулі. У кадры ж мы бачым часцей за ўсё «партрэт» скульптара, аднаго альбо разам з вядучым, на фоне работ, якія трапілі ў камеру. Паказаныя статычна, дрэнна высветленыя, работы не «прагучалі». Зрэдку мільгалі фотаздымкі манументальных работ. Ад усяго гэтага ўражанне такое, быццам трапіў не на перадачу, а на чарнавую рэпетыцыю, пасля якой матэрыял будзе адбірацца, маніравацца, даводзіцца да кандыцыі...

На жаль, рэжысёрскай работы ў перадачы мы не убачылі, таксама як не убачылі (і не пачулі) ні яго прозвішча, ні прозвішчаў аператара, рэдактара.

Праз дзень мы глядзелі новую перадачу з цыкла «Творчы партрэт» — пра народнага

артыста БССР Ю. Траяна. З першых жа кадраў адчуваем зусім іншы падыход, іншы почырк. І адразу па першых кадрах відаць рэжысёр. У вылізным тэатральным класе — двое: балетмайстар і танцор. Ідзе рэпетыцыя, адшліфоўваецца кожны рух, кожны жэст. У артыста стомлены твар, упарта сціснутыя вусны, а балетмайстар не спыняецца: «Юрачка, паспрабуй яшчэ раз! Цяжка? Абкруці чым-небудзь калені, а то зноў трапіш на бальнічны! Паўторым! Так, так, яшчэ раз...» І раптам наплывам (двайнай экспазіцыя) — Ю. Траян на сцэне: лёгкасць рухаў, дакладнасць жэстаў, адухоўленасць! На нашых вачах адбываецца цуд.

Сцэны з балетаў маніруюцца з рэпетыцыямі, і зноў — праца, праца. Цяжкая, напружаная, да знямогі...

Пабудаваная на супастаўленні, на кантрастах, перадача гэтая дакладна разлічана: у ёй дарэчы кожны кадр, кожнае выступленне.

Пра свайго калегу, свайго таварыша, партнёра, вучня раскаваюць дырыжор, рэжысёр, балетмайстар, мастацтвазнавец. І кожны знаходзіць нейкія адметныя словы, не паўтараецца, кожны нешта дадае да вобліка танцора, чалавека, мастака.

Аднак самая лепшая характарыстыка — танец А кожны аператар ведае, як цяжка здымаць балет. Даводзіцца здымаць са спецыяльным асвятленнем у тэатры, у атмасферы своеасаблівага свята. Відаць, так і вяліся здымкі. Бо тое, што было паказана, знята адмыслова, з густам, прафесійна.

Стваральнікі перадачы здолелі паказаць сам творчы працэс, далі магчымасць глядачу дакранацца да таго, як працуе мастак, як нараджаецца ў яго мастацкі вобраз.

І калі Ю. Траян гаворыць сам: «На гэтай сцэне было ўсё: удачы, якія прыемна ўспоміць, моманты, пра якія лепш не ўспамінаць. Але, нягледзячы ні на што, я заўсёды з радасцю рыхтуюся да выхаду на сцэну, на сустрэчу з глядачом, які ведае мяне, якога добра ведаю я», —

мы ўжо апладзіруем яму не толькі як артысту, але і як чалавеку, якому ўдзячны за яго працу. Словы падзякі хочацца сказаць тым, хто налагодзіў для нас гэту сустрэчу з артыстам, хто так хораша і тактоўна раскаваў пра яго (аўтар перадачы Э. Шумілава, рэжысёр В. Скварцова, аператары В. Баранаў, А. Акуліч, рэдактар Р. Балбуцкая).

Рэжысёра студыі «Беларусьфільм» Л. Нячаева глядачы ведаюць па такіх мастацкіх кінастужках, як «Прыгоды Бураціна», «Чырвоная Шапачка», «Горад, якога няма». Гэта вясельня, поўныя прыгод, гумару казкі. Яны не раз паказваліся па тэлебачанні, а песенкі з іх дзеці ведаюць на памяць. Галоўныя ролі ў гэтых фільмах выконваюць дзеці.

Цікава задумана гэта перадача. У студыі — стваральнік фільмаў для дзяцей Леанід Нячаеў сярод дзяцей — выканаўцаў галоўных роляў. Чакаеш, што гаворка атрымаецца жывой, непасрэднай. Аднак шчырыя, непасрэдна ў фільмах (урыўкі дэманструюць гэта бліскуча), дзеці ў студыі — скванія, ненаатуральныя. Кожны з напружаннем чакае моманту, калі павінен задаць «сваё» пытанне (накшталт: «раскажыце пра спецыфіку фільмаў для дзяцей», «чаму ў вашых фільмах шмат музыкі», «як вы працуеце з дзецьмі» (?)). Не дзіва, што, задаўшы такое пытанне, «інтэрв'юер» адразу ж адключаецца і зноў сумуе. Дзіцячыя твары ажывалі толькі тады, калі на маніторы паяўляліся ўрыўкі з кінафільмаў. Бачыць сябе на экране сапраўды цікава!

Зрэшты, добра падабраныя ўрыўкі з кінакарцін рабілі сваю справу — стваралі пэўнае ўражанне аб рабоце рэжысёра Л. Нячаева. Ды шкада ўсё ж, што добрая задумка не рэалізавана як мае быць. Відаць, стваральнікі перадачы не даверыліся юным артыстам і навязлі ім надзвычай «правільныя» пытанні, празмерна сур'ёзныя «правілы гульні». Перадачы не хапала імпрывізацыі, раскаванасці, шчырасці...

Р. БАКУНОВІЧ.

АЛЯКСАНДР БЛОК СЛУЖЫЦЬ НА ПАЛЕССІ. Яго цікавыя тэатральныя справы жонкі Любові Дзмітрыеўны, сцэнічны поспех слаўтай Кармэн — Л. Дэльмас, далейшы лёс мілай некалі Елізаветы Піленка, затым Елізаветы Юр'еўны Кузьміной — Караваевай (пазней геранія французскага Супраціўлення).

французжанкі, актрысы, часткова па-французску, часткова па-руску з акцэнтам... Далей чытаем: «Мы здымаем кватэру ў 4-ы пакой. З-за яе ў нас шмат непрыемнасцей. Гаспадары хочуць цяпер у ёй жыць самі, а мы не ўступаем, таму што ісці літаральна няма куды. Гэтыя чатыры

лачка, прышлі мне 200 рублёў, калі можна, абысціся я магу. Я ўжо ўзяла ў цябе 500 рублёў. У мяне і яшчэ ёсць праблема: калі (спэцыяльна не хадзі) будзеш у магазіне Вольфа каля Марской, скажы на словах (я пісала ўжо, што часопіс... (неразборліва, — М. К.)... бо не атрым-

калькі дзён ён павінен быў выехаць у дружны. Паэт не вымушае доўга чакаць жонку яго палескіх карэспандэнцый, накіроўваючы ёй некалькі пісем, ухваляючы захапленне сцэнай, расказваючы пра свае справы ў Беларусі, пра планы на будучае. Выконвае ён і яе просьбы.

піць цяпер да канца. Письмо атрымала яшчэ раней. Вось бы пагаварыць нам, паглядзець, як ты. Ты ўсё ж пішы мне. Не рабі такіх пералынкаў, Лалачка. На розных канцах свету мы аддаёмся з табой дзейнасці і такой рэзкай! Не ведаю, ці можна мне расказваць пра сваё сур'езна, ці гэта

нуо маладую, купчыку, цэнтральную жаночую ролю ў п'есе «Праславіліся» Салаўёва і Астроўскага. Гэтымі ролямі задаволена.

На наступным тыдні я яшчэ не ведаю, што ў мяне будзе, а далей Елізавета. Я адчуваю сябе бадзёра, вельмі занята.

Пакуль што «служыць» аказалася даволі проста, нешта далей будзе! Ты мне пішы ўсё ж, Лалачка...»

Блок, магчыма, выказвае ў лістах да жонкі свае меркаванні, крытычныя заўвагі адносна тэатральных спраў, як гэта было ў час гастролей Любові Дзмітрыеўны ў Беларусі ў пачатку 1908 года.

7 лістапада Л. Блок піша ў Лунінец:

«Мілы Лалачка, пісьмы твае атрымала. У мяне ўсё па-ранейшаму, усё мароз, са снегам. Падобна на 7 лістапада. Я атрымала яшчэ пісьмо ад цёткі, дзе яна гаворыць і пра свае справы, і пра дарагавізну і г.д. Мне здаецца, што я бясконца даўно не была ў Пецярбурзе.

Мне сёння вельмі не пішацца, я толькі вацела, каб ты толькі ведаў, што я ведаю, які сёння дзень...»

...Набліжаецца 36-годдзе Блока, тая сярэдзіна жыцця паводле яго слоў, якая «сама я цяжка». Свой дзень нараджэння паэт сустракае ў палескай вёсцы Парахонск разам з таварышамі па дружыне. Але на сэрцы ў яго сумна. Ён думае пра старасць, якая паступова набліжаецца, пра лёс Радзімы, які пакуль што нявызначаны. Ён думае пра тое, як складалася яго жыццё з Любай. Пра

ІШЛІ НА ПАЛЕССЕ ПІСЬМЫ...

Да 100-годдзя з дня нараджэння Аляксандра Блока

пакой і кухня з мэбляй — 150 рублёў без дроў. Мабыць, будзем вырашаць цераз суд...

З публікі ні з кім я не знаёмая, з рэцензентамі таксама. Я нават не была на вячэры, якую давалі іншыя прадстаўнікі тэатральнай грамадскасці. Гэта было напярэдадні «Ізмурднага павучка» і я баялася. Увогуле ў трупе вельмі спрыяльная атмасфера, так званая тэатральнага тону зусім няма...

Жыць тут даволі дорага (усялякія дробязі), і ў сувязі з нашымі непрыемнасцямі мы вырашылі адкласці за кватэру грошы за тры месяцы наперад (гаспадары адзін час ішлі на ўступку, калі ім заплаціць наперад), дык у мяне зараз грошай надыта абмежавана і таму хачу цябе прасіць, Ла-

лівае (выпісаны на Афіцэрскую, 57). Я табе пісала ў адным пісьме, што можа ты прыехаў бы. Цяпер я гэтага не сказала б, Лалачка, я занята вельмі (іграю, акрамя таго, другародныя ролі), іншы раз мала вольнага часу было б праводзіць з табой, а калі б трапіў на няўдачныя ролі, было б непрыемна з табой. А так іншы дзень у горадзе рабіць няма чаго.

Колькі часу ты будзеш у водпуску? Напішы мне, Лалачка, з нашай кватэры добрае пісьмо. Я таксама б хацела быць дома, калі ты прыедзеш, каб было нам, як раней, калі доўгі час не бачыліся, вельмі міла... Цалую цябе.

У гэты час водпуск Блока ў Пецярбурзе заканчваўся. Праз не-

Арэнбургскія пісьмы Любові Дзмітрыеўны маюць свайго роду пашыраную каштоўнасць. Яны ў нейкай ступені могуць гаварыць аб тым, якімі думкамі, клопатамі дзяліўся Блок з жонкай у час знаходжання яе ў Арэнбургу з верасня 1916 па люты 1917 г. На вялікі жаль, шмат пісем Блока, якія ўтрымлівалі цікавейшыя звесткі пра яго службу, не захавалася. Калі Любоў Дзмітрыеўна вярталася з гастролей, у яе ў вагоне ўкралі чамадан. Не хочацца верыць, што яны загінулі беззваротна.

26 кастрычніка Л. Блок шле чарговы ліст. Яго паэт атрымаў ужо на Палессі:

«Сёння атрымала грошы — дзякую табе, «люблю грошы». Ты так многа даслаў, мне хо-

табе ўсё «Любіны цацкі». А вось учора ў мяне быў сапраўдны, сур'ёзны поспех, у камедыі. На працягу доўгай сцэны я трымала публіку ў руках, захачу — слухаюць...

Цяпер рыхтую Насцю ў «На дне», буду іграць у нядзелю. А ўчарашняя п'еса — «Шарманка сатаны» — склала Тэффі.

Вось мае навіны, Лалачка. Бог з табой. Цалую цябе.

Любоў Дзмітрыеўна жыве сцэнай. У пісьме ад 2 лістапада 1916 года яна зноў расказвае пра свае поспехі: «Мілы Лалачка! Не ведаю, дзе ты, і ці атрымаеш гэта пісьмо, таму пішу кататка. Мае справы працягваюць быць добрымі пакуль што: выканалася Насцю «На дне», яшчэ каміч-

ПРЫРОДА І МЫ

Аб чым шчышч, лес?

1. У старым бары было прахалодна, пахла жывіцай, і хацелася прысесці, даць палёжку нагам. Але ляснічы Чацверыкоў спытаўся: трэба было паглядзець, як прыжыліся пасадкі, а пасля ехаць на нарыхтоўкі лапніку.

Спыніўся ён толькі там, на былой пусты. Пальцы дакрануліся да маладзенькай сасонкі. Усяго год назад пасаджаная, яна ўжо настойліва цягнулася да сонца. Маладыя парасткі — зялёныя і мяккія — прыліпалі да пальцаў. «Прыжыліся», — пшчотна ўсмінуўся Віктар Фёдаравіч. Благіныя вочы яго пасвятлелі, на лбе яшчэ больш рэзка пазначыліся маршчынкы. Прыемна было ад разумення таго, што на гэтай колішняй пусты, непрыдатнай для сельскай гаспадаркі і аддадзенай лесаводам, з цягам часу зашуміць бор. Але ці лёгка ўсё гэта даецца? Памятаецца, такія сасонкі часта сохлі на карані, прыжываліся з іх нямногія, і даводзілася траціцца дадаткова, каб палепшыць стан пасадак на такіх пустках. За гады работы ў Рудзенскім лясніцтве Пухавіцкага раёна Віктар Фёдаравіч спрабаваў розныя варыянты іх аблясення: і гусцей высаджваў сеянцы, і саджаў сасну ў перамешку з іншымі пародамі дрэў, якія станоўча ўплываюць на рост і развіццё сасны — адной з самых каштоўных у гаспадарчых адносінах парод, пільна сачыў за пасадакмі, заўважаў самыя дробныя адзнакі і прыкметы, рабіў часам для сябе нечаканыя высновы, набіраўся вопыту.

І аднойчы, пры складанні праекта пясных культур, які робіцца, як правіла, задоўга да пасадак, сказаў сам сабе:

— На такіх пустках, напэўна, будзе лепш, калі сасну саджаць у сумесі з бярозай і з іншымі спадарожнымі па-

родамі — такімі, як акацыя, спірэя... Вопыт пацвярджае гэта...

Аказваецца, справа ў тым, што прысутнасць адной бярозы, акацыі і спірэі супраць сямі сасонак на адзінцы плошчы павялічвае эфектыўнасць стварэння лясной культуры на супясчанай глебе. Сасна ў такім суседстве меней паддаецца карнявой губцы — аднаму з самых небяспечных захворванняў. Сасновыя карэнні, як правіла, прамыя ці, як кажуць лесаводы, «стрыжнявой формы», і таму дастаткова губцы пашкодзіць гэты прамы (асноўны) карань, як сасна пачынае сохнуць. А ў маладым веку яна асабліва лёгка паддаецца хваробе. У суседстве ж з іншымі пародамі дрэў карціна мяняецца: па абодва бакі пашкоджанага караня-стрыжня паяўляюцца іншыя, больш дробныя карэнні, якія, выкарыстоўваючы карнявыя хады суседніх лісцявых парод, хутка ідуць углыб, у выніку сасна зноў набірае сілу.

Акрамя таго, як лічыць Чацверыкоў, у бярозы, акацыі і спірэі, па ўсім відаць, ёсць асаблівае рэчыва, якое адмоўна ўплывае на карнявую губку.

Такія змешаныя пасадкі добрыя яшчэ і тым, што яны, дзякуючы лісцявым пародам дрэў, куды больш устойлівыя супраць лясных пажараў. А гэта зараз, калі па выхадных днях лес поўніцца галасамі адпачыванцаў, набывае важнае значэнне, бо далёка не ўсе людзі ўмеюць сябе паводзіць у лесе, забываюць, што адна запалка ці непатушаны недакурак могуць нарабіць вялікай бяды.

Аб тым, што вопыт Віктара Фёдаравіча прыносіць добры плён, сведчыць высокая прыжывальнасць пасадак у лясніцтве. Летась, напрыклад, на плошчы дваццаці пяць гектараў яна склала ў сярэднім дзевяноста пяць працэнтаў...

2. — Як маецеся, Віктар Фёдаравіч?
- Дзякую, не скарджуся...
- Расце туя?

— А што ёй зробіцца? Расце пакрысе...

Гэта пацікавілася, як пачуваюцца яе падапечныя — пасадкі туі заходняй — Вольга Данілаўна Шуба. Зараз Вольга Данілаўна працуе эканамістам па гаспадарча-разліковай дзейнасці Пухавіцкага лясгаса. Здавалася б, не надта мае яна дачыненне да працы, звязанай непасрэдна з вырошчваннем лесу. Гаспадарча-разліковае дзейнасць сучаснага лесагаспадарчага прадпрыемства хутчэй вячае працэс лесавырошчвання — уключае работы па нарыхтоўцы, траляўцы, транспарціроўцы і па пярвічнай перапрацоўцы драўніны. Ды аказваецца, што сакрэт тут просты. У свой час Вольга Данілаўна працавала ў лясгасе інжынерам па лясных культурах. Вось тады і ўзнікла ў яе думка: павялічыць асартымент вырошчываемага пасадачнага матэрыялу. Параіліся з інжынерна-тэхнічнымі работнікамі лясгаса і ў якасці новага асартыменту ў гадавальніку парашыла ўвесьці тую. Парашыць парашыла, а з чаго пачынаць як яе вырошчваць? Вопыту тады яшчэ не было ніякага. Аднак яна актыўна ўзялася за справу. І першага памочніка ў гэтай цяжкай і незнаёмай рабоце знайшла ў асобе Чацверыкова. Захапіла яго ідэя.

— Толькі вось — дзе насенне ўзяць? Яго ж, відаць, ва ўсёй вобласці не знойдзеш?

Вольга Данілаўна развела сумненні: — Ёсць насенне. Даведкі наводзіла: у Батанічным садзе ў Мінску можна дастаць...

Неўзабаве насенне прыйшло ў лясніцтва. Было яго, праўда, няшмат — нейкіх сто грамаў. Але гэта не бязтэжыла. Галоўнае было — даведацца: як яно прыжываецца і ці дасць чаканы плён? Туя заходняя — з марудна растуць парод, прымяняецца пераважна для азелянення гарадоў і пасёлкаў, і мо таму вопыт на яе заўсёды павышаны. Калі б удалося паставіць вытворчасць гэтага асартыменту на прамысло-

«ТЫ РАЗУМЕЕШ РАДАСЦЬ-БАЧЫЦЬ НОВАЕ?»

Да 100-годдзя з дня нараджэння Гіёма Апалінера

Незвычайная рада-слонная вялікага паэта Францыі. Яго прадкі — Кастравіцкія па лініі маці — паходзілі з Беларусі. Жылі яны ў мястэчку Дарашковічы, пад Навагрудкам, і сябравалі з сям'ёй Адама Міцкевіча. Прабабы Апалінера — Людвікі Кастравіцкай — Міцкевіч прысвяціў верш «Матрос».

Дзед паэта Міхаіл Апалінары — штабс-капітан рускай арміі — разам са сваімі братамі Юзафам і Адамам прымаў удзел у паўстанні 1863 г. Браты былі высланы царскімі ўладамі ў Сібір і Арэнбург, а Міхаілу Апалінарыю ўдалося ўцячы з сям'ёй у Італію.

26 жніўня 1880 года ў Рыме нарадзіўся будучы Апалінер, запісаны пад прозвішчам маці — Кастравіцкі Вільгельм. Як патомак рэвалюцыйнага эмігранта, Апалінер амаль усё жыццё не меў юрыдычных правоў. Толькі за восем дзён да ранення на фронце, 9 сакавіка 1916 г. ён атрымаў французскае грамадзянства.

Дзякуючы сваёй маці, паэт назаўсёды захаваў у сваім сэрцы любоў да Расіі, Польшчы і іншых славянскіх краін.

Яго кнігі «Вестыярый або картэж Арфея», «Алкаголі», «Каліграммы» (Вершы Міру і вайны) прынеслі Францыі вялікую паэтычную славу. Паэт-шукальнік, наватар

прайшоў праз траншэі першай сусветнай вайны і вынес адтуль нянавісць да яе жахаў і жорсткасцей.

Наватарскія традыцыі Апалінера прыняла, як эстафету, прагрэсіўная французская паэзія нашых дзён. У вершы «Перамога» ён звяртаўся да свайго сучасніка: «Ты разумеш радасць — бачыць новае?»

Паэзія Апалінера і само жыццё паэта захапілі мяне. У 1973 г. выйшла ў мым перакладзе на беларускую мову кніга выбраных твораў Гіёма Апалінера «Зямны акіяны».

Прапануючы чытачам свае новыя пераклады. Эдзі АГНЯЦВЕТ.

Гіём АПАЛІНЭР

3 КНІГІ «АЛКАГОЛІ»

ЗАРУЧЫНЫ (ФРАГМЕНТЫ)

Прысвечана ПІКАСО

Даруйце мне за неувцава маё!
Даруйце — не ведаю болей даўнейшай гульні вершаванай.
Я нічога не ведаю болей

Ад позірку майго ператвараюцца кветкі ў поліныя.

А я, нібыта багі, разважваю і усміхаюся істотам

Але! Калі б на сконе дня, наразіце, згусціўся цень

і формы разнастайных майго каханья ён памножыў, —

Я захапіўся б сваёй працай.

3 КНІГІ «КАЛІГРАМЫ»

(ВЕРШЫ МІРУ І ВАЙНЫ)

ПРАКТЫКАВАННЕ

Павольна, да вёскі, да тылу

Чатыры салдаты ішлі. Сівыя ад горнага пылу Галовы і боты былі.

Глядзелі салдаты на поле — Вярталі мінулыя дні.

І раптам снарад заскуголіў,
А іх не ўстрывожыў, ані!

Гавораць пра сёе, пра тое,
Аб заўтрашнім толькі маўчаць:
Практыкаванне такое
Вучыла салдат паміраць.

3 КНІГІ «ВЫБРАНІЯ ТВОРЫ»

КАБ УЛАДУ Я МЕЎ

О час! Шлях адзіны ад адной далёкай мяккі да другой.
Каб уладу я меў, я прымусяў бы Сэрцы людскія неадкладна змяніцца

Засталося б на свеце Толькі самае лепшае.

Замест вачэй апушчаных і кленчання, і мармытання,

Замест адчаю, пакаення, — зрабіў бы ўсюды

Захавальніцы дароў і чашы, і каўчэгі, Якія раптам з глыбіні жаданняў Заазялі б, як багі антычных;

Яны ўжо свае ролі паэтычныя Сыгралі амаль да канца.

Каб уладу я меў, я снупіў бы ўсіх птушак,

Што нудзяцца ў клетках і выпусціў іх На волю.

Стаў бы, радасны, я паглядаць, як яны пралятаюць

І ўяўлення пры гэтым не маюць Аб дабрачыннасці, названай падзякаю, Калі толькі яна не ад сэрца.

многае з перадуманага Блок дзеліцца ў лістах да жонкі ў Арэнбург.

У адказ 13 лістапада 1916 года Л. Блок па-ведамляе:

«Мілы Лалачка. Твае паштоўкі з дараваннем атрымала: ох, як я разумею, што ты пішаш...

Праз тры дні тваё нараджэнне, Лала, а я цябе не павіншавала ў папярэднім пісьме, якое ты да яго атрымаеш... Пра сваю сцэну мне зараз не вельмі хочацца пісаць — зноў у мяне сумненні — пэўна да наступнай добрай ролі.

Жывецца мне добра, нічога не крыўдзіць, цёпла і сытна...»

На змену поспеху ў творчасці часта прыходзіць расчараванне, незадаволенасць сабой і сваёй дзейнасцю. Такое можа працягвацца доўга. Менавіта ўнутраным расчараваннем можна вытлумачыць у нейкай ступені доўгае маўчанне Л. Блок. На ліст мужа яна не адказвала больш чым месяц. І вось 21 снежня Любоў Дзмітрыеўна піша:

«Лалачка, мілы, вельмі даўно не пісала — ты мне даруй. Я тут і пахварэць паспела — ляжала тры дні... Цяпер я даўно здарова і ў нас ужо спыніліся спектаклі перад святамі, толькі рэпэціруем...

Пасля 12 лютага паеду ў Маскву, уладкоўвацца на лета і зімовы сезон...»

Спадзяванні Блок на выкананне першых роляў у тэатры Маліноўскай не здзейсніліся. Але Любоў Дзмітрыеўна мужа пераносіць перыпетыі лёсу.

У новым, 1917-м годзе, 10 студзеня Любоў Дзмітрыеўна ў чарговай карэспандэнцыі на Палессе заўважае:

«Мілы Лалачка, атрымала тваё пісьмо і грошы, дзякую табе за іх. Я буду пісаць табе часцей, я думала, што ты не будзеш цяпер вельмі непакоіцца, а ў мяне снежань быў непрыемны і пісаць не хацелася. Новы год сустрэкала ў тэатры, у дэкарацыйнай зале, усёй трупай... 1-а студзеня я іграла... Цяпер сезон заканчваецца ўжо і наўрад ці ў мяне будзе яшчэ добрыя ролі, таму што я пасварылася з сямействам, з якім жыла, а ўсё залежыць ад іх, але цяпер мне гэта ўжо няважна. Важна, каб я ўладкавалася далей, а гэта высветліцца ў Маскве, куды я паеду пастом. А ты калі будзеш там? Лалачка, як справы з грашамі? У мяне ж больш свайго нічога няма. У Пецярбурзе я буду прасіць сваіх прадаваць... (неразборліва — М. К.) даўно пара. Зрэшты, яна яшчэ ёсць у мяне.

А цяпер на ад'езд і на выкуп рэчаў, якія я тут заклала, мне патрэбна яшчэ грошай. Ці зможаш ты мне зараз даць яшчэ 300 альбо 200 рублёў. Напішы мне зусім шчыра, як у цябе з грашамі, як увогуле далей будзе...»

Просьбу жонкі Блок выканаў праз маці. У яго сваіх грошай не было і ён гэта паведміў Аляксандры Андрэеўне тэлеграмай з Луніна, якая даслала ў Арэнбург патрэбную нявестцы суму.

14 лютага 1917 года паэт шле жонцы ліст:

«Люба, зараз я даведаўся з пісьма цёткі, што ты прыедзеш у Пецярбург. Цётка ведае, якога роду непрыемнасці напаткалі тут нас. Пакуль усё больш ці менш уладкавалася. Калі б я ведаў, што ты ў горадзе, то прасіўся б у водпуск, каб убачыць цябе і з'ездзіць да мамы ў Крукава. Калі ты прасіла грошай, я тэлеграфавалі маме, таму што ў мяне не было. Калі прыедзеш у горад — тэлеграфуй, што ты там, для мяне было б гэта надта важна. Не ведаю, ці можна будзе хутка паехаць па тых прычынах, але я вельмі хачу гэтага і хачу бачыць цябе. Я стаміўся дастаткова ад бес-талокушчыны, якой тут многа... Я буду чакаць тэлеграмы: Парохонск, Трындружына. А.»

Тэлеграма неўзабаве ад Любові Дзмітрыеўны прыйшла: «Петраградзе некалькі дзён ад'язджаю Маскву справах буду тэлеграфавалі Люба.»

20 лютага 1917 года Блок вярнуўся ў Петраград. Любоў Дзмітрыеўна ў гэты час у Маскве. Сустрэцца ім не выпадае. У той жа дзень паэт накіроўвае ў Маскву тэлеграму: «Прыехаў непакоюся як ты калі вернешся Блок.»

У адказ Л. Блок па-ведамляе:

«Прыеду канцы тыдня пабуду Крукава лета служу Пскове Люба.»

У пачатку красавіка яны сустрэліся ў рэвалюцыйным Петраградзе.

Мікола КАЛІНКОВІЧ.

вую аснову, можна было б рэальна павысіць эфектыўнасць лясной гаспадаркі.

Віктар Фёдаравіч, разуменчы ўсё гэта, актыўна ўзяўся за справу. Яго найпершай памочніцай стала брыгадзір лесасектарнай брыгады Вольга Кузьміна Кароткіх. Праўда, спачатку яна, па натуре вясёлая і жыццярадасная, высеяваючы незвычайнае насенне ў гадавальніку, скептычна пажартавала: «Наўрад ці гэтая туя нас уратуе...»

Віктар Фёдаравіч ажыццявіў на яе, а дома яшчэ раз перадумаў, прааналізаваў будучую тэхналогію вырошчвання туі, удакладняў усё «за» і «супраць», паспрачаўся з сабой і з іншымі.

У кругабегу дзён і клопатаў, калі не выстарчала часу хоць троху адпачыць на ўлонні прыроды (усё-такі працаваў сярод яе красы), калі быў літаральна распісаны кожны крок хуткапалых летніх месяцаў, ён ніколі не забываў зазірнуць у гадавальнік — паглядзець, паразважаць, даследаваць.

І гэтая штодзённая, карпатлівая і адначасова жаданая праца прынесла першы плён: праз восем гадоў туя пачала пладаносіць, атрыманае насенне дало магчымасць пашырыць плантацыю. А мажымасць пашырыць плантацыю. А мажымасць пашырыць плантацыю. А мажымасць пашырыць плантацыю. А мажымасць пашырыць плантацыю.

Туя, — гаворыць Віктар Фёдаравіч, — адна з выгаднейшых у эканамічных адносінах парод. Адача ляснога гектара пры яе вырошчванні, бадай, самая высокая...

3. Сучаснае вядзенне лясной гаспадаркі ў лясніцтве ўжо немагчыма без далейшай інтэнсіфікацыі вытворчасці. Што гэта значыць? А тое, каб з гектара лесу атрымліваць больш прадукцыі. Зараз тэрыторыя Рудзенскага лясніцтва займае 5246 гектараў. Усё лес аднесены тут да першай групы, што азначае — галоўная функцыя лесу заключаецца не ў атрыманні драўніны, а ў выкарыстанні яго прыродаахоўнага значэння. Лес папярэджвае эрозію, затрымлівае працэс абмялення рэк і азёр, мае санітарна-гігіенічнае значэнне. Плошча толькі ахоўных палос у лясніцтве — 405 гектараў. Тутэйшыя лесаводы настойліва шукаюць шляхі далейшага павышэння эфектыўнасці выкарыстання лесу. У працэсе санітарных высечак тут штогод нарыхтоўваецца каля 3200 кубаметраў драўніны. Яна пераважна так званая танкамерная, таму рэалізоўваць яе ў круглым выглядзе нявыгадна: тут з яе выпрацоўваецца такая прадукцыя, як будаўнічыя жэрды і вінаградныя колікі. Напрыклад, летась іх было рэалізавана адпаведна 15 і 40 тысяч штук.

Каб лес не псаваўся, не хварэў, рос моцным і здаровым, «выконваючы» тым самым ускладненыя на яго задачы, рудзенскія леснікі пастаянна сочаць за яго станам, клопацца аб яго «здароўі». Высечка «знясіленых» хваробамі і шкоднікамі дрэў, ахова лесу ад пажараў, развешванне шпакоўняў і сінічнікаў, іншыя лясныя клопаты — гэтым леснікі і лесаводы займаліся здаўна. Сёння да гэтых звычайных турбот прыбавіліся іншыя. Істотную долю ў рабоце лясніцтва займае нарыхтоўка лапніку для выпуску хвойна-вітаміннай мукі, праца па пярвічнай перапрацоўцы драўніны і г. д. А з некаторай парой ў лясніцтве пачалі разводзіць і трусю.

Выпуск таварнай прадукцыі па прамысловай дзейнасці дасягнуў у лясніцтве 28 тысяч рублёў, а ў лесагаспадарчай вытворчасці выручка ад рэлі-

зацы драўніны, ад рознага роду паслуг арганізацыям і насельніцтву скла-дае прыкладна 25 тысяч рублёў у год. Такім чынам, аддача аднаго ляснога гектара — прыкладна 10 рублёў у год. Паказчык гэты, шчыра скажам, досыць высокі.

Само па сабе гэта, вядома, не прыходзіць, — гаворыць Віктар Фёдаравіч. — Галоўная загвоздка ў тым, што ў лясніцтве няма пастаянных рабочых. Пераважна ўся работа выконваецца леснікамі ды часовымі рабочымі...

Цяпер, з надыходам восені, лесаводы зноў зоймуцца падрыхтоўкай глебы пад лясныя культуры, на носе — нарыхтоўка насення розных дрэў і кустарнікаў. Работы ў лесе хапае. І ці змог бы што-небудзь зрабіць Віктар Фёдаравіч, калі б не было ў яго такіх самаахварных і надзейных памочнікаў, як леснікі Уладзімір Мікалаевіч Крайко, Пётр Ляонавіч Моўчын, Мікалай Яўсеевіч Шыдлоўскі. Усе яны маюць званні «Ударніка камуністычнай працы», а іхнія абходы з'яўляюцца «Абходамі выдатнай якасці».

Гэта яны, леснікі, як сапраўдныя гаспадары лесу, паспяхова вырашаюць праблемы разумных узаемаадносін чалавека з прыродай. Яны — першыя прапагандысты ведаў аб прыродзе, яны паказваюць прыклад іншым, які трэба сябе паводзіць чалавеку (любому чалавеку — і гаспадарніку, і звычайнаму рыбніку) у лесе. Вось, скажам, згаданая ўжо нам нарыхтоўка лапніку для выпрацоўкі хвойна-вітаміннай мукі. Пры адсутнасці прамысловых высечак лапнік нарыхтоўваецца, так сказаць, з «жывога» дрэва, і тут трэба быць вельмі асцярожным, паводзіць сябе разумна, каб не загубіць сасонкі ці ялінкі. Альбо возьмем работу па выяўленні колькасці звяроў і птушак у лесе. Ведаць гэта проста неабходна. Асабліва гэта тычыцца ласёў. Калі іх на ўчастку больш чым трэба, гэта можа прывесці да гібелі лесу, бо ласі ў пошуку

корму пачынаюць грызці маладыя дрэўцы. Але ж і як няма ласёў у лесе дык сумна ў ім...

4.

Я прывёў тут толькі некалькі паасобных штрыхоў да партрэта ляснічага Віктара Фёдаравіча Чацверыкова, прывёў сякія-такія звесткі пра гаспадарчую дзейнасць лясніцтва з надзеяй на тое, што ўсё гэта дасць хоць невялікае ўяўленне пра думкі, клопаты і справы працаўнікоў лесу, асабліва тых, хто сёння стаіць на чале пярвічных адзінак лясгасаў — лясніцтваў. Рудзенскае лясніцтва Пухавіцкага лясгаса асабліва нічым не вылучаецца сярод іншых і знаходзіцца ў зводках у так званай «залатой сярэдзіне». Ляснічы Чацверыкоў таксама прайшоў звычайны шлях работніка лесу — без галавакружных узлётаў, у штодзёнай, карпатлівай рабоце па зберажэнні і памнажэнні зялёнага багацця краіны дайшоў ад лесніка да ляснічага. І знешне ён някідкі, Віктар Фёдаравіч: сярэдняга росту, пажылы ўжо, з прыкметнай сівізнаю ў валасах, бацька чацвярых дзяцей. (Дарэчы, нядаўна спраўляў выселле малодшага сына)...

Але гэтая «сярэдзіна» тым і прыкметная, што яна прадстаўляе асноўную масу лесаводў рэспублікі, а па гэтай прычыне досыць поўна і дакладна адлюстроўвае іх справы, памкненні, думкі. І, напэўна, сярод іх шмат такіх, як ляснічы ІІІ класа Чацверыкоў, — сціплых, шчырых, сумленных працаўнікоў, што душой хварэюць за даручаную — а хутчэй за абраную — справу, што пасвяцілі лесу ні многа, ні мала, а ўсё жыццё!

Не дарэмна будзе пражыта гэтае жыццё. Ды ці скончыцца яно разам з чалавекам? Мусяць, не. Бо жыццёвы след лесавода яшчэ доўга зберажэцца ў лесе, узгадваючы яго рукамі. След глыбокі, відочны, асязальны, бо роўны сама меней стагоддзю.

І. ГАУРЫЛАУ.

Барыс РАБЕНЬКІ

ТАК НАРАДЖАЕЦЦА МОДА

Даведаўшыся па тэлефоне, што заказ гатовы, Таня пасля работы пабегла ў атэльэ на прымерну сукенкі.

— Паглядзіце, якія вы прышылі рукавы! — блядне-очы, сказала яна краўчысе. Сапраўды, правы рукаў быў светла-блакітны, а левы — цёмна-сіні. — Замучылі зусім. Пяты раз хаджу і ўсё канца няма!

— Вы прабачце. Гэта практыкантка недаглядзела. Дзякуй

богу, у панядзелак у суседняе атэльэ пераходзіць. Зайдзіце заўтра, мы ўсё выправім, — вінавата прагаварыла краўчыха.

— Мне праз дзве гадзіны ў філармоніі трэба быць. Давайце сукенку, — падумаўшы, сказала Таня.

У філармоніі Таня хутка знайшла сваіх. Яна расшпіліла кофтакчу, каб усе бачылі яе новую сукенку.

— Ну і сукенка! — смеючыся, гаварылі сяброўкі.

— Вы не глядзелі апошніх часопісаў мод, — сказала Таня з усмешкай. — Розны колер рукавоў — гэта новая дэталь парызскай моды.

Назаўтра, імкліва зайшоўшы ў кабінет загадчыцы, Таня патрабавала кнігу скаргаў.

— Вы мяне гэтымі рунавамі на увесь горад зганьбілі, на работу сорамна паказацца! Я вам зараз такое напішу — доўга памятаць будзеце! — з абурэннем сказала яна.

— Дарэмна вы, мілал, шуміце, паглядзіце, — спакойна сказала загадчыца.

Каля стала прыёму заказаў стаяла доўгая чарга. Усе занавалі сукенкі з рунавамі розных колераў.

ДЗІВАК-ЧАЛАВЕК...

— Ім вельмі зручна на прывалах...

Мал. М. ШЫШЛОВА.

Сяргей МІХАЛКОЎ

САЛАВЕЙ І ВАРОНА

З дня нараджэння чвэртку века спраўляў у дуброве Курскі Салавей. (Шлях не малы ў жыцці і чалавека, А Салаю — тым болей юбілей!)

Між спевакоў лясных уздым і хваляванне, Ванольныя лясы Шлюць тэлеграмы юбіляру, адрасы, Рыхтуецца канцэрт. Салісты ўжо спрабуюць галасы.

І нават ад Арла прыходзіць в'ншаванне! Да слёз расчулены шчаслівы юбіляр, Ён не дарма ў нустах сваіх свістаў і заліваўся І вось пашаны ён вялікай дачанаўся — Усе услаўляюць непаўторны дар! Было ў той вечар урачыста, весела і міла, Звінелі слевы на усе лады! Адна Варона толькі наркала зайздросліва,

паныла: «Усе хваляць Салаю... Дзівосы сапраўды! Ён гэтакі малады! А мне за пяцьдзесят даўно пераваліла,

І голасам гучней і ваку болей я, А колькі раз Сава мяне хваліла... А юбілей, ты бачыш, — Салаю!..»

Вось пішаш пра звяроў, пра птушак, насянамомых, А ўсё трапляеш у знаёмых.

НАДАКУЧЛІВЫ КАМАР

Камаму слябе паэтам увялі! (Пішчаць у рыфму навучыўся...) І вось што сілы ў хабаточак затрубіў, Звяроў цярпенне выпрабуваць ён пусціўся. Няма спакое ўсім ад Камаму, Якая надакучліва і настырная, бач, машкара — Ад раніцы да вечара каля вушэй лятае То над Валом, то над Канём, А то Казлу старэчаму на плеш сядзе, Ды ўсё ў дуду сваю гудзе, нахабна грае! Працягвалася б колькі так, я не згадаю, Калі б аднойчы днём Не быў ён злоўлен Вераб'ём...

Бывае, Што Камаму Арлом слябе ўяўляе Паколькі крылы ёсць і ён лятае.

Пераклаў з рускай Эдуард ВАЛАСЕВІЧ.

НЕ ЛЯПАЙ!

Я сядзеў каля расчыненага айна і друкаваў на машынкы. Пад аном раптам спыніўся пажылы мужчына і нейкі час маўкліва і пільна глядзеў на мяне.

Нарэшце ён сказаў: — Чаму ты ляпаеш? — Бачыце, — адказаў я, — я пісьменнік. — Ну і што, што ты пісьменнік? А ты не ляпай. Што гэта будзе, калі ўсе будуць пісьменнікамі і ўсе будуць ляпаць на машынках? Адно ляпанне, га? Ну, вась бачыш... — сказаў мужчына, упэўнены ў тым, што сказаў праўду. — Так што — канчай ляпаць. — Потым памаўчаў, нешта падумаў і пацікавіўся. — Слухай, а што ты пішаш?

— Апавяданне... — Так-так... Вось што, падкладзі пад машынку што-небудзь мяккае. Ад твайго ляпання вакол стаіць грукат. — Добра, зараз падкладу... — Падкладу? Ну, цяпер пастунай. Не, усё роўна ляпае, грукоча. Кажу табе, канчай. — Я ж табе не перашкаджаю. — А ты на мяне не тыкай! Малады лясчэ. Зразумеў? А то я грамадскасць панлічу, міліцыю. Яны цябе адроз адвучаць ляпаць! І новую тваю машынку разнісць. Каб не ляпаў. А то, бачыце, ён хоча ляпаць...

Я перастаў друкаваць. Вызірнуў у акно і убачыў яго спіну: у ігракоў у даміно аслабанілася месца, і ён пайшоў да іх.

Мікола КОРЧ.

Веслаў БРУДЗІНСКІ

ПРЫДУМКІ

«Пацярпець няўдачу перад такім патрабавальным чытачом, — сказаў паэт, — гэта ўжо поспех!»

● Сакрат поспеху — гэта мастацтва перанаць іншых, што ты з'яўляешся найменшым злом.

● За адсутнасць поспехаў трэба плаціць адсутнасцю ворагаў.

● Крытычны перыяд для пляткары: калі старыя плёткі ўжо наданучылі, а новыя яшчэ не прыдумала.

Пераклаў з польскай М. МІРАНОВІЧ.

КЕМЛІВЫ

Ён на працы быў не з першых — Не спяшаўся, калупаўся. І пісаў паціху вершы. Хоць нідзе не друкаваўся. Не з падзякай, а з дакорам І з адзіным хваляваннем Дасылаў ён твор за творам У сталічныя выданні. Ды адтуль — адназ адмоўны Зноў чыясь рука пісала... Не спынаўся усё роўна, Хоць яму не шанцавала!..

І ў рэшце рэшт газета Ашчаслівіла «паэта»! Ён зазнаўся, кінуў працу. І раўняў слябе ён з Дантэ! Дзіва! У адну з рэдакцый — Узлялі літкансультантам! Хлопец кемлівы — адрозу, Як міргнуць, знайшоў тут выйсце —

Пасылаў другім адказы, Што атрымліваў калісьці... А. СЕЧКА.

ДЗІВАК-ЧАЛАВЕК...

Мал. Н. ДОРАШ.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 АТ 17267

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнанага сакратара — 33-19-85, аддзела грамадска-палітычнага жыцця — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-24-62, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-21-53, аддзела выўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-21-53, аддзела культуры — 33-19-65, аддзела інфармацыі, пісем і масавай работы — 33-22-04, аддзела мастацкага афармлення і машынапіснага бюро — 33-44-04, фоталабараторыі — 33-24-62, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтарыі — 23-77-65, нарэктарскай — 32-20-64.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксей ЖУК.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксей АСПЕНКА, Ефрасіння БОНДАРАВА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Юрый ГРЫГОР'ЕЎ, Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА, Аляксандр КАПУСЦІН, Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Аляксей ПЫСІН, Міхаіл САВІЦКІ, Барыс САЧАНКА, Язеп СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА, Юлія ЧУРКО.

Адказы сакратар Пятро СУШКО.